

KESZI HARMATH SÁNDOR

NÉPESEDÉSI KÉRDÉSEK KALOTASZEGEN*

A NÉPESEDÉS NÉHÁNY HAZAI ÉS VILÁGJELENSÉGE

A népesedés egyike azon kérdéseknek, amelyek jelenleg az emberiség érdeklődésének középpontjában állanak. Ennek főbb okait a következőkben összegezhetnők:

Az emberiség természetes szaporodása évszázadunkban nagyon meggyorsult, s ennek legfőbb okát az általános halandóság nagyméretű csökkenésében kell keresnünk. Míg a középkorban és az újkor elején az emberiség megkészsereződése még csaknem egy évezredet vett igénybe, következő megduplázódásához a XVIII. és XIX. században már csak 132 évre (1757—1889), illetve 72 évre (1889—1961) volt szükség. Az ezt követő megkészsereződés az 1970-es évek elején készített népesedési előrejelzések értelmében 1997-re várható, s mindössze 36 évet vesz majd igénybe. Meg kell mondanunk, hogy az azóta lezajlott népesedési mozgalmak nem igazolták az utóbbi demográfiai előrejelzést. A népesedés növekedésének üteme világméreteken az 1970. évi 1,9%-ról 1,6%-ra csökkent, s az Egyesült Államok Nemzetközi Fejlesztési Hivatalának becslése szerint ez az ütem 1985-re 1% alá fog zuhanni. Ezek az adatok azt jelentik, hogy a Föld jelenlegi több mint 4 milliárdos lakossága az ezredfordulóra 5,4 milliárd főre emelkedik majd, nem pedig az 1970-ben előrevetített 6,3 milliárdra. Ez a 900 milliós különbség megfelel Észak-Amerika, Latin-Amerika és Nyugat-Európa jelenlegi lakosságának. Ennek ellenére megállapíthatjuk, hogy a Föld lakossága újabb megduplázódásának időszaka hosszabb lesz ugyan az előrejelzettnél (36 év), de nem lesz olyan hosszú, mint az azelőtti (1889—1961 közötti) volt.

A Föld lakosságának ez a nagyarányú növekedése világméreteken és az egyes országok viszonylatában is számos kérdést vetett fel. Az egyik legtöbbször hangoztatott kérdés: Vajon Földünk el tudja-e tartani a megnövekedett népességet? Az említett kérdés lényegében a malthusiánus félelmek újabb megfogalmazása, s felvetését látszólag alátámaszt-

* Az adatokat KESZI HARMATH SÁNDORNÉ MORAVSZKY EDIT és MIKLÓSI SIKES CSABA gyűjtötte össze és dolgozta fel.

Adatforrások:

Recensământul general al populației României din decembrie 1930. Editura Institutului Central de Statistică. București, 1940. Vol. IX.

Recensământul populației din 21 februarie 1956. Direcția Centrală de Statistică. Structura demografică a populației. 1957.

Recensământul populației și locuințelor din 15 martie 1966. Vol. I. Regiunea Cluj. Direcția Centrală de Statistică. 1969.

Anuarul demografic al Republicii Socialiste România. 1974. Direcția Centrală de Statistică și Comisia Națională de Demografie.

Anuarul statistic al Republicii Socialiste România. 1976. Direcția Centrală de Statistică.

Egeres község néptanácsának irattára.

Inaktelki Református Lelkeszi Hivatal irattára.

ják az egyes országokban időnként jelentkező éhínségek és az alultápláltság, főleg a gyermekek gyengéntápláltsága (mindenekelőtt a fehérjehiány).

Amint az 1974. évi bukaresti Népesedési Világkonferencia dokumentumaiból kitűnik, a konferencián részt vevő országok „néhány képviselője nyomatékosan hangsúlyozta, hogy *a szegénységnek és nélkülözésnek nem a népesség gyors növekedése a fő oka. Az ember nemcsak fogyasztó, hanem termelő is, és a népességet a legértékesebb erőforrásnak kell tekinteni.*”¹¹ A kritikus probléma tehát a mezőgazdasági termelés fejlesztése és nem a népesség növekedése. A FAO — az ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezete — még az elmúlt évtized elején megállapította, hogy az új földek megművelésével, továbbá a gazdaságilag elmaradott országok terméshozamának a fejlett országok színvonalára való emelésével minden különösebb technikai újítás nélkül a jelenleginek mintegy háromszorosára emelhető a világ mezőgazdasági termelése. *Ha a termelési szint jelenlegi felső határát sikerülne a Föld egész 3,5 milliárd hektárnyi mezőgazdasági területén elérni, akkor csak a most mezőgazdasági használatban levő terület is kereken 38 milliárd embert tarthatna el.* Az emberiségnek tehát nem kell választania a nyomor, az éhínség vagy számbeli csökkenése között. Életszínvonalát jelentős mértékben megnövelheti — szaporodása mellett is —, ha szakadatlanul növeli, bővíti a termelést.

Az utóbbi években a marxista demográfiai irodalom is foglalkozott a „népességi optimum” kérdésével, s *azt az alapvető gazdasági változókhoz viszonyított növekedési, reprodukciós ütemként fogta fel.* Ezek szerint a népességi optimum fogalmába a népesség kor szerinti tagozódása is beletartozik, hiszen a növekedés üteme végső soron korszerkezetét is meghatározza. Ennek viszont több szempontból kell „optimálisnak” lennie: a népesség újratermelése szempontjából, az anyagi javak termelése és elosztása szempontjából stb.

A gazdasági növekedés és a demográfiai növekedés között dialektikus kölcsönhatás áll fenn, melyet a szakirodalom demo-ökonómiai korrelációnak nevez. A gazdaság viszonylatában a népességnek kettős jellege van: egyrészt termelője, másrészt fogyasztója az anyagi javaknak. Amíg azonban a javak termelésében a népességnek csak egy bizonyos része vesz részt (a dolgozó, a munkabíró népesség), addig a termelt javak fogyasztója a népesség egésze. Következésképpen — egyébként változatlan körülményeket feltételezve — minél kedvezőbb az arány a kereső és az eltartott népesség között, annál magasabb az egy főre eső nemzeti jövedelem, s annál magasabb az életszínvonal. A kereső—eltartott arány nagymértékben a népesség korstruktúrájától függ.

Az eddig elmondottak tükrében érthetjük meg igazán pártunk és államunk népesedési politikáját, amely a XI. Pártkongresszuson elfogadott programban a következőképpen összegeződik: „... megfelelő intéz-

¹ A bukaresti Népesedési Világkonferencián elfogadott Világnépesedési Akcióterv. Demográfia (Népességtudományi folyóirat). 1974. 3—4. szám. 394. lap.

kedéseket teszünk a normális demográfiai szaporulat biztosítására, a lakosság helyes korcsoport-arányának a kialakítására, népünk fiatalságának fenntartására. Következésképpen alkalmazni fogjuk a születési arányszám növelésére irányuló politikánkat, a gyermekek és a sokgyermekes családok támogatását, hogy 1990-ben Románia lakossága elérje a legalább 25 millió főt, a 2000. évben pedig a körülbelül 30 milliót.”²

Ez a népesedési politika felel meg a társadalmunk gyors ütemű fejlesztése támasztotta objektív követelményeknek, csakis így tudjuk történelmileg rövid idő alatt felszámolni hazánknak a fejlett országokhoz viszonyított lemaradottságát.

A pártprogramban leszögezett feladatokkal összhangban, hazánk demográfiai szakemberei különböző demográfiai mutatók segítségével konkretizálták a fenti célkitűzéseket:

— Az előrejelzett periódus alatt fenn kell tartani az 1,2—1,4-es bruttó reprodukciós együtthatót, ami annyit jelent, hogy egy nőnek propagatív évei alatt hipotetikusán átlag 2,4—2,8 gyermeket kellene szülnie.³

— A népesség növekedési ütemének el kell érnie az 1,1%-ot, ami családonként mintegy 2,8 gyermeket jelentene.⁴

— Hazánk viszonylatában elfogadható lenne egy 1,1%-os nettó reprodukciós együttható, párosulva az általános halandóságot kifejező, születéskor várható 70—72 éves átlagos élettartammal.⁵

Az 1977. január 5-i népszámlálás ideiglenes eredményei a kitűzött célok realitását és megvalósíthatóságát igazolták. Az ország lakossága az 1966. március 15-i népszámlálás óta 2 456 253 fővel, azaz 12,9%-kal gyarapodott. A növekedés üteme évi 1,1% volt, az ezer lakosra számított születési arányszám átlaga 20,8. Az átlagos élettartam csaknem elérte a 70 évet.⁶

Egy másik jelenség, amely a népesedési kérdéseket napirenden tartja, az a tény, hogy az egész világon *nagy átalakulások történtek a városiasodás foka és növekedése terén.* A folyamat nem ma kezdődött. A városi lakosság — csak a húszezer lakost meghaladó településeket számítva — másfél évszázad alatt (1800—1950 között) huszonhatszorosára emelkedett, az azóta eltelt negyedszázadban pedig (1950—1975 között) hozzávetőlegesen több mint kétszeresére emelkedett. Ez a növekedés nagyobb, mint a történelem folyamán bármikor.

Tanulságos ennek a növekedésnek a jelenségébe részletesebben is

² *A Román Kommunista Párt XI. Kongresszusa. 1974. november 25—28.* Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1975. 601. lap.

³ I. Marinescu: *Creșterea populației și dinamismul forțelor productive ale societății.* Revista de statistică, 1974. 7. szám. 1. lap.

⁴ Roman Moldovan: *Populația, factor activ al creșterii economice.* Viitorul social, 1975. 2. szám, 216. lap.

⁵ Dr. Vladimir Trebici: *Îmbătrânirea demografică a populației României.* Viitorul social, 1972. 1. szám. 186. lap.

⁶ *Közlemény az 1977. január 5-i népszámlálás és lakásösszeírás ideiglenes eredményeiről.* Előre, 1977. június 15.

belepillantani. A világ 8 nagy övezetének városi lakossága 1960—1971 között (%-ban kifejezve) a következő növekedést mutatja⁷:

Övezetek	A városi lakosság aránya az övezet összlakosságában		A városi lakosság évi növekedési rátája
	1960	1971	
Kelet-Ázsia	22,61	29,56	4,54
Dél-Ázsia	18,02	20,70	4,10
Európa	58,19	63,56	1,73
Szovjetunió	49,49	57,14	2,71
Afrika	17,99	22,25	4,69
Észak-Amerika	69,65	74,31	2,03
Latin-Amerika	48,40	56,21	4,42
Ausztrália	65,51	67,75	2,43
Románia	32,1	40,8	3,40

Az 1977. január 5-i népszámlálás ideiglenes adatai értelmében hazánk városi lakossága az összlakoságnak már 47,5%-át tette ki.

A városiasodást erőteljes *vándorlási folyamat* kísérte és kíséri. Az 1966. évi népszámlálás adatai értelmében hazánk közel hatmillió lakosa más helységben élt, mint ahol született. Következésképpen a lakosság csaknem egyharmada élete során legalább egyszer lakóhelyet változtatott. A lakóhelyet változtató egyének száma azóta is évről évre növekszik: 1968-ban országos viszonylatban 287 657 egyént, 1973-ban viszont már 375 107 egyént érintett a belső vándorlási mozgalom.

A vándorlási mozgalom lényegében követte és követi a lakosság foglalkozási szerkezetében végbement változásokat: a munkaerő egy részének áthelyeződését a mezőgazdálkodásból más termelési ágakba. A lakosság foglalkozási szerkezete pedig 1950—1975 között országos viszonylatban a következőképpen változott meg⁸:

Termelési ág	Összfoglalkoztatottak %-ban			
	1950	1960	1970	1975
Ipar és építkezés	14,2	20,0	30,8	38,7
Mezőgazdaság	74,1	65,4	49,1	37,8
Más nemzetgazdasági ágak	11,7	14,6	20,1	23,5

Ezek az adatok a társadalmi munkamegosztás kiszélesedésének folyamatát tükrözik, s megvilágítják a nemzetgazdaságunk fejlesztésében elért eredményeinket. Arról van ugyanis szó, hogy a mezőgazdasági munka termelékenységének növekedésével — a munkaerő felszabadulása nyomán — a társadalomnak több ideje jut másfajta, nem élelmezési szükségleteinek kielégítését szolgáló javak termelésére. A fenti adatok alapján tehát az életszínvonal emelése, szükségleteink gazdagabb kielégítése tekintetében elért eredményeinket is lemérhetjük.

⁷ Ing. I. Measnicov, Dr. I. Hristache, Dr. VI. Trebici: *Demografia oraşelor Românei*. Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1977. 46. lap.

⁸ *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România. 1976.* Direcţia centrală de Statistică, 66—67. lap.

Valamely ország fejlettsége és nemzetgazdaságának szerkezete között szoros kapcsolat áll fenn. A társadalmi munkamegosztás arányai lényegében azt a civilizációs fokot, szintet jelzik, amelyre az illető ország történelmi fejlődése során eljutott. A mezőgazdaságban dolgozók aránya néhány európai országban és az Egyesült Államokban jelenleg a következő szinten áll⁹:

	Összfoglalkoztatottak %-ban
Románia	36,2
Lengyelország	30,6
Spanyolország	22,0
Csehszlovákia	15,0
Olaszország	15,0
Német Demokratikus Köztársaság	11,3
Hollandia	6,5
Amerikai Egyesült Államok	3,8

A fejlett országokban a mezőgazdasági dolgozók aránya 10% alatt van. Az előrejelzések értelmében hazánkban is várható a mezőgazdasági munkaerő további felszabadulása, mégpedig annak arányában, ahogyan emelkedni fog ebben a termelési ágban a munka termelékenység s csökkenni fog a termelés munkaerőigénye.

A jelenlegi ötéves terv során (1976—1980) az összes nemzetgazdasági ágak fejlesztése alapján 1 000 000—1 200 000 új munkahely létesül, ennek 60%-a az iparban. Így 1980-ban az iparban és az építkezéseken foglalkoztatottak a dolgozó lakosság 47—48%-át, a mezőgazdaság viszont már csak 27—28%-át teszik ki. 1990-ig továbbfolytatódik majd a munkaerő áthelyeződése az ipar és a többi nem mezőgazdasági tevékenység felé, s így 1990-ben a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya mintegy 12—15%-nyira fog csökkenni.¹⁰

A fentebb vázolt népesedési mozgalmak hazánk minden területét érintették és érintik. Közülük jelen tanulmányban azt a területet választottuk ki, amely a Kis-Szamos, a Sebes-Körös felső folyása, a Kapus-, a Nádas-, az Almás- és a Kalota-patak mentén fekszik, s amelyet az olvasó Kalotaszeg néven ismer.¹¹ Ezen a területen 17 közigazgatási alapegység található, mégpedig 1 város: Bánffyhunjad, és 16 község: Bács, Csucs, Egeres, Gorbó, Gyalu, Gyéromonostor, Kalotaszentkirály,

⁹ Scinteia, 1978. március 11.

¹⁰ A Román Kommunista Párt XI. Kongresszusa. 1974. nov. 25—28. Politikai Könyvkiadó, Buk. 1975. 715, 734. lap.

¹¹ Kalotaszeg meghatározásánál Kós Károly útmutatásait vettük alapul: „Kalotaszeg az a terület, mely a Kolozsvár—nagyvárad vasútvonal, illetőleg országút közén és két oldala mentén Kolozsvártól egészen Csucsáig terül el és amelyet délen a Gyalui-havasok északi, nyugaton a Vlegyásza-havas és a Meszes-hegylánc keleti lába foglalnak be. Ehhez az egységes, eléggé zárt és kelet-nyugati húzó-dású területhez délfelé vékony nyúlványban csatlakozik még néhány falu a Gyalu—járai út mentén egészen Alsójáráig, melyeket néprajzilag szintén Kalotaszeghez kell számítanunk” (Kós Károly: *Kalotaszeg*. Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár, 1932. 9. lap).

Kiskalota, Kissebes, Körösfő, Nagykapus, Tordaszentlászló, Szászfenes, Alsófüld, Középlak, Váralmás. Az első 13 község Kolozs megyéhez, az Utóbbi három pedig Szilágy megyéhez tartozik.

A NÉPESSÉG SZÁMBELI ALAKULÁSA

A felsorolt közigazgatási egységek kiterjedése 1562 négyzetkilométer¹², 102 falut tömörítenek magukba; a lakosság összlétszáma 1975. július 1-én 93 684 fő volt. A terület népsűrűsége 59,98 fő/km², tehát alacsonyabb a Kolozs megyei (104,6) átlagnál. A falvak¹³ lélekszám szerinti megoszlása 1975-ben pedig a következő volt:

Lakosság szerinti nagycsoport	Falvak		Lakosság	
	száma	%	száma	%
200 fő alatt	9	8,82	1508	1,61
201–500 fő között	27	26,47	9739	10,40
501–700 „	16	15,69	8806	9,40
701–1000 „	24	23,53	19819	21,16
1001–2000 „	19	18,63	27215	29,05
2001–3000 „	4	3,92	10148	10,83
3001–5000 „	2	1,96	9092	9,70
5000 fő fölött	1	0,98	7357	7,85
Összesen	102	100,00	93684	100,00

Az átlagos helység lélekszám 918. A legnagyobb település Bánffy-hunyad város (7357 lélek); a falvak közül a legnagyobb lélekszámú Gyalu (4824) és Szászfenes (4268), a legkisebbek: Andránháza (139), Nádasdaróc (158), Erdőfalva (191), Jákótelke (193). Amint a táblázatból kiderül, a lakosság több mint 60%-a a 701—3000 lelket számláló helységekben tömörült.

A népesség számbeli változása, a népsűrűség és népszaporodás 1930-tól a következő képet mutatja:

Év	A népesség száma	1 km ² -re eső népsűrűség	1930 évi	Előző	Tényleges	Átlagos évenkénti szaporodás, illetve fogyás %-ban (ütem)
			népesség %-ban		szaporodás vagy fogyás	
1930	90274	57,85	100,0	–	–	–
1956	90442	57,90	100,2	100,2	+ 168	+0,01
1966	91236	58,41	101,1	100,9	+794	+ 0,10
1971	94858	60,73	105,1	104,0	+3622	+ 0,80
1975	93684	59,98	103,8	98,8	–1174	–0,30

¹² Egyes szerzők Kalotaszeg kiterjedését a „muszuj” viseletének elterjedési határához kötik. Azt mondják: „Kalotaszeg addig terjed, míg a muszuj ér.”

¹³ A tanulmányban különbséget teszünk a falu és a község fogalma között. A község hazánkban közigazgatási alapegységet jelent, s többnyire több falut tömörít.

A fentiekből kiderül, hogy Kalotaszeg népessége 1930-hoz viszonyítva számbelileg alig változott. Ugyanezen időszak alatt Kolozs megye népessége 46,21%-kal, az országé 48,76%-kal emelkedett.

A megyei, illetve az országos növekedéstől való eltérés, lemaradás okának kiderítése érdekében megvizsgáltuk, hogy a népesség fejlődésére milyen hatást gyakorolt a természetes szaporulat, illetve a vándormozgalom. Az alábbi táblázat és grafikon (a 26. lapon) a vizsgált terület tényleges, teljes szaporulatát mutatja be ezrelékben, 1968—1974 között, felbontva az arányszámot az azt meghatározó két tényezőre: a természetes szaporulatra és a vándorlási különbözetre.

	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974
Természetes	13,05	9,96	9,57	6,27	7,20	4,81	7,05
Vándorlási különbözet	-0,91	-7,42	-2,64	-5,44	-7,44	-10,29	-12,86
Teljes szaporulat	12,14	2,54	6,93	0,83	-0,24	-5,48	-5,81

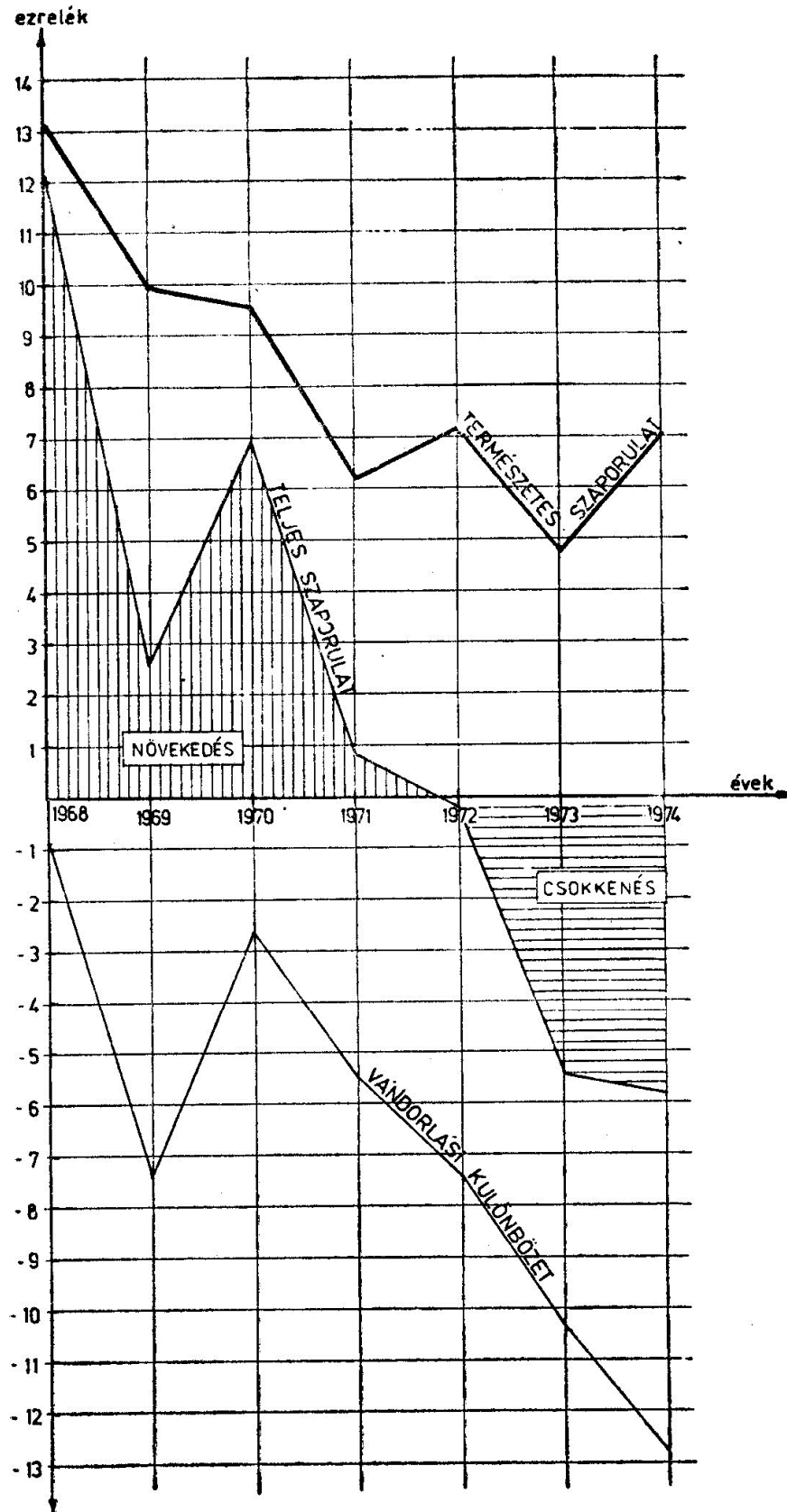
Adataink azt bizonyítják, hogy a vizsgált területen a népesség számának alakulására mindkét tényező jelentős hatást gyakorolt. A *természetes szaporulat*, vagyis a születések és a halálozások egyenlege a terület népességnövekedésének irányában hatott. Amennyiben csak ez a tényező befolyásolta volna a népesség számának alakulását, a vizsgált terület népessége évi 0,67%-os ütemben növekedett volna. A *vándorlási különbözet*, vagyis a betelepülők és az elvándorlók egyenlege viszont a vizsgált terület népességének csökkenése irányában éreztette hatását. 1971-től kezdődőleg a vándorlási különbözet meghaladta a természetes szaporulatot, azaz az elvándorlás olyan méreteket öltött, hogy a terület lakosságának csökkenését eredményezte. Amennyiben a népesség alakulására csak ez a tényező hatott volna, a vizsgált terület népességének évi 0,56%-os ütemben kellett volna csökkennie.

A két tényező együttes hatásának eredményeként a vizsgált időszakban (1968—1974 között) a népesség 0,11%-os ütemben fejlődött.

Az elmondottakból kitűnik, hogy Kalotaszeg népessége számbeli fejlődésének lemaradása a megyei, illetve az országos átlagtól, nemcsak a természetes szaporulat alacsonyabb szintjében, hanem *főleg a lakosság elvándorlásában keresendő*.

Mivel a vidék agrár jellegű, települései a vándormozgalomban főleg a népességkibocsátó szerepkört töltik be, a befogadó szerepkört a Kalotaszeg közvetlen közelében elterülő Kolozsvár-Napoca municípium játssza.

De a vizsgált időszakban maguknak e falvaknak a népessége sem egyformán fejlődött. Ezt (tanúsítják a népesség fejlődésének falvankénti megoszlására vonatkozó adatok (táblázatot lásd a 27. lapon), amelyekből kiderül, hogy mindössze a helységek egyharmada növekedett, kétharmadának lakossága viszont csökkent. A tényleges szaporodás, illetve fogyás behatóbb vizsgálata során kiderült, hogy főleg azoknak a falvaknak a lakossága *növekedett*, amelyek Kolozsvár-Napoca közvetlen közelében vannak, s így az utóbbi években kifejlődhetett „alvóhely” funkciójuk, amint az például Bács, Szászfenes, Nádaskóród, Szucság stb. esetében történt. A lakosság növekedése tapasztalható továbbá azokban a falvakban is, amelyekben ipar honosodott meg, vagy amelyek nagyará

A népesség tényleges teljes szaporulata
(A 25. 1. táblázatához)

A kalotaszegi falvak népességének fejlődése 1930 — 1975 között

Népességnövekedési, illetve csökkenési arány %-ban	Falvak	
	száma	%
1. Növekedés		
10 alatt	12	12,5
10,1–20	6	6,3
20,1–30	5	5,2
30 fölött	9	9,4
együtt	32	33,4
2. Csökkenés		
10 alatt	12	12,5
10,1–20	26	27,1
20,1–30	15	15,6
30 fölött	11	11,4
együtt	64	66,6
Összesen	96	100,0

nyú építkezések színhelyévé váltak, mint Egeresgyártelep, Nagykapus, Gyalu, Melegszaamos, Kissebes stb.

Csökkenés általában azokban a falvakban tapasztalható, amelyekben csak primér tevékenység folyik, illetve amelyekben a mezőgazdaság mellett más foglalkozási ág nem honosodott meg.

Érdekes megállapításokat tehetünk, ha a helységek lélekszám szerinti megoszlását azok fejlődésében tanulmányozzuk, vagyis ha az 1975-ös helyzetet összehasonlítjuk az 1930-as állapottal.

Nagyságcsoport	1930				1975				Átlagos nagyság	
	Falvak száma	%	Lakosság száma	%	Falvak száma	%	Lakosság száma	%		
200 fő alatt	2	2,08	365	0,40	182,5	9	8,82	1508	1,61	167,5
201—500 fő között	22	22,92	8149	9,03	370,4	27	26,47	9739	10,40	360,7
501—700 fő között	19	19,79	11434	12,67	601,7	16	15,69	8806	9,40	550,3
701—1000 fő között	23	23,96	18734	20,75	814,5	24	23,53	19819	21,16	825,8
1001—2000 fő között	25	26,04	35317	39,12	1412,6	19	18,63	27215	29,05	1432,4
2001—3000 fő között	3	3,13	7544	8,36	2514,6	4	3,92	10148	10,83	2537,0
3001—5000 fő között	1	1,04	3330	3,69	3330,0	2	1,96	9092	9,70	4546,0
5000 fő fölött	1	1,04	5401	5,98	5401,0	1	0,98	7357	7,85	7357,0
Összesen	96	100,0	90274	100,0	940	102	100,0	93684	100,0	918

A fenti összehasonlító táblázatból mindenekelőtt megállapítható, hogy 1930—1975 között a falvak száma 6-tal növekedett. Az újonnan alakult falvak a következők: Egeresgyártelep, Forgácskúttelep, András-

háza, Prelucele, Cerbești, Bălcești. Kivéve Egeresgyártelep helységet (amely ma már közel 3000 lelket számlál), valamint Forgácskúttelepet, amelyeket az ipartelepítés hozott létre, a többi új helység népesség-száma 200-on alul van.

A táblázatból kiolvasható továbbá, hogy a lakosság egyre inkább a nagyobb helységekbe tömörül. Míg ugyanis 1930-ban a lakosságnak csupán 18,03%-a élt 2000-nél több lelket számláló faluban, ez az arány 1975-re 28,38%-ra növekedett. Ugyanakkor megnövekedett a 2000-nél több lelket számláló helységek átlagos nagysága. A 700 lakosnál kevesebbet számláló falvakban az említett folyamatnak az ellenkezője tapasztalható.

A fentebb vázolt jelenségek, folyamatok egy évszázados település-hálózat átalakulását jelzik. S ennek az átalakulásnak szemtanúi s egyben megvalósítói a ma élő kalotaszegi emberek.

A SZÜLETÉSEK HELYI SAJÁTOSSÁGAI

A születési arányszámot¹⁴ a vizsgált területen 1968-tól kezdődően elemeztük. Ez az arányszám 1968—1974 között — az országos átlaggal összehasonlítva — a következőképpen alakult (ezrelékben).

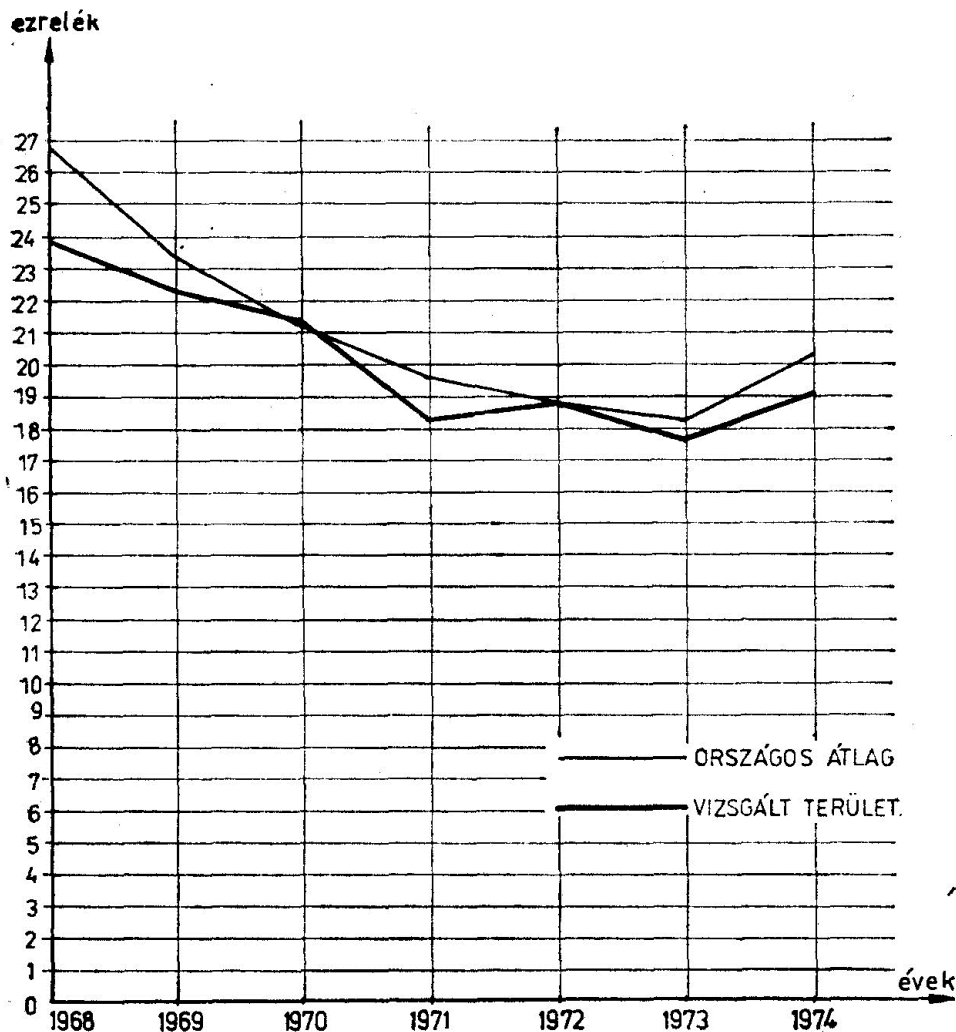
	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974
Vizsgált terület	23,9	22,3	21,3	18,2	18,7	17,5	19,0
Országos átlag	26,7	23,3	21,1	19,5	18,8	18,2	20,3

Amint az adatokból és a grafikonból kiderül, a születési arányszám 1973-ig csökken, majd 1974-ben enyhén emelkedni kezd. A hét év átlaga azonban meghaladja a 20%-ot. Ugyanakkor a grafikonból az is kitűnik, hogy a vizsgált területen a születési arányszám alacsonyabb volt, mint az országos átlag. A születési arányszám országos szint alatti elhelyezkedésének oka a következő:

Mindenekelőtt, hogy a szülőképes, úgynevezett propagatív korcsoportba (15—49 év) tartozó nőknek az össz-női népességhez viszonyított aránya a vizsgált területen alacsonyabb — 49,29% — az országos átlagnál, amely 50,03% (1966-os adat).

Másodsorban, hogy a vizsgált területen a propagatív korcsoportba tartozó nők koraránya is kedvezőtlenebb az országos átlagnál. Az ebbe a korcsoportba tartozó nők a termékenység szempontjából nem egyformán viselkednek. Megkülönböztetünk úgynevezett csúcskorosztályokat, amelyek termékenysége meghaladja az átlagot, vagyis a legtöbb gyermeket szülik. Ez a vizsgált területen s országos viszonylatban is a 15—29 évesek csoportja. E korcsoport aránya a szülőképes nők összlétszámához viszonyítva a vizsgált területen 21,28%, miközben az országos átlag 22,40%.

¹⁴ A születési arányszám az élve születettek számát a lakosság egészéhez (az évközépi népességhez) viszonyítja. Az arányszámot ezrelékben fejezzük ki.

A születési arányszám alakulása

A fenti sajátosságok a vándormozgalom következményei. A vándormozgalom ugyanis főleg a reprodukív korcsoportba tartozó korosztályokat érinti.

Végül az országos szinttől való eltérést az is befolyásolta, hogy egyes falvakban és községekben a propagatív korcsoportba tartozó nők termékenysége alacsonyabb az országos átlagnál. Ilyen községek: Gorbó, Körösfő, Gyerómonostor, Kalotaszentkirály, valamint Egeres és Bács község egyes falvai.

Az inaktelki helyzet

Demográfiai adatok hiányában a termékenységet s ennek alakulását csak egy faluban, Inaktelkén¹⁵ vizsgáltuk meg, ahol az erre vo-

¹⁵ Inaktelke közigazgatásilag Egeres községhez tartozik. Zárt településnek tekinthető, ugyanis az utóbbi tíz évben mindössze 12 személy vándorolt el a faluból. A kisparaszti gazdaságra jellemző születéskorlátozás, az úgynevezett egyke ebben a faluban igen elterjedt volt, s egyes családoknál napjainkig fennmaradt.

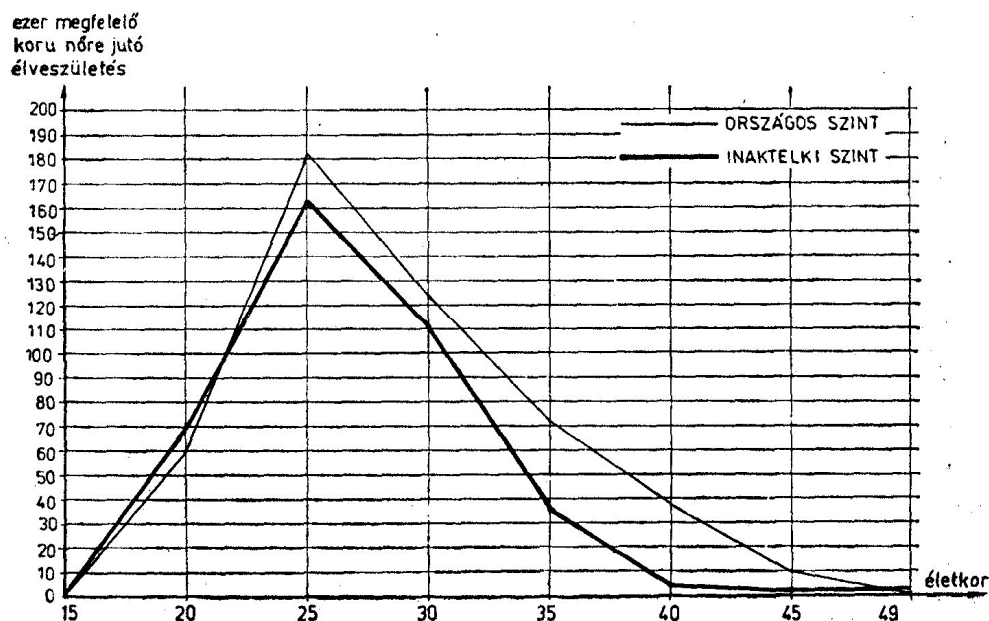
natkozó adatokat magunk gyűjtöttük össze, s ahol a termékenység még a népesség utánpótlását sem biztosítja.

A termékenységi arányszámok leggyakoribb formája a teljes vagy általános termékenységi arányszám. Ezt a mutatót úgy számítjuk ki, hogy az élve szülöttek számát a propagatív korú nők számához viszonyítjuk (szintén ezrelékben fejezzük ki).

Inaktelkén ez az arányszám 1954—1973 között 48,4‰ volt, ami azt jelenti, hogy ezer szülőképess nőre mindössze 48,4 szülés esett évente. Megjegyezzük, hogy országos viszonylatban ez az arányszám 1975-ben 77,5‰ volt, azaz 60%-kal magasabb az inaktelki szintnél.

Az általános termékenységnél részletesebb mutató a korszpecifikus termékenységi arányszám, amely az egyes borscsoportokhoz tartozó nők szülési gyakoriságát mutatja. Ennek alakulását Inaktelkén a már említett időszakra vonatkozólag a következő táblázat tükrözi:

Korcsoport	Korszpecifikus termékenység	
	Inaktelkén (1954–1973)	Országos viszonylatban (1973)
15—19	70,1	60,6
20—24	162,7	182,4
25—29	111,1	124,2
30—34	35,7	71,6
35—39	4,3	37,6
40—44	2,0	10,3
45—49	2,1	0,6
Összesen	48,4	70,4

Az életkor szerinti termékenységi arányszámok alakulása

A táblázatból és a grafikonból az alábbi következtetések vonhatóak le.

A 15—19 évesek korcsoportjához tartozó nők termékenysége Inaktelkén magasabb az országos átlagnál. Inaktelkén ugyanis a nők fiatalabb korban mennek férjhez, mint az ország más vidékein. A 20—29 évesek korcsoportjához tartozó nők termékenysége Inaktelkén majdnem azonos az országos átlaggal. Mind országos, mind inaktelki viszonylatban ez a korcsoport a termékenység szempontjából csúcskorcsoportnak tekinthető. A következő korcsoportokhoz tartozó nők termékenysége Inaktelkén jóval alacsonyabb az országos átlagnál. A 45—49 évesek korcsoportjához tartozó nők termékenysége viszont Inaktelkén meghaladja az országos szintet.

A termékenység színvonalát a kor szerinti szülésgyakoriság mellett jól jellemzi a születéseknek a szülési sorrend szerinti alakulása. A fenti táblázatban bemutatott termékenységre az alábbi szülési sorrend volt jellemző:

	Összes szülés	Születési sorrend					A szülési sorrend átlaga
		1	2	3	4	5 és gyermek	
Inaktelke	100	60,3	29,5	7,5	2,0	0,7	1,53
Országos átlag	100	38,3	28,5	15,5	9,5	8,2	2,31

A fenti adatokból kiderül, hogy Inaktelkén a szülések 60,3%-a első szülés volt, 29,5%-a második s mindössze 10,2%-a harmadik vagy ennél több. A szülési sorrend átlaga 2 alatt van. Az adatok azt is mutatják, hogy a faluban csupán minden tizenegyedik csecsemő harmadik s minden ötvenedik negyedik gyermek, míg országos viszonylatban minden hatodik csecsemő harmadik s minden tizenegyedik negyedik gyermek.

Országos viszonylatban több a 2., 3., 4. stb. gyermek, azaz magasabb a termékenységi szint. Inaktelkén az első szülésű újszülöttek túlsúlya az alacsonyabb termékenységi szintre utal.

A születési és termékenységi arányszámok vizsgálatakor természetesen merül fel az a kérdés, hogy a születések mennyiben biztosítják a népesség utánpótlását. E kérdés vizsgálata során rendszerint a bruttó és a nettó reprodukciós együtthatót szokták használni. Mindkettő arra ad választ, hogy a vizsgált időszak termékenységi viszonyai hogyan biztosítják a szülőképes korú nők utánpótlását, tehát végeredményben arra, hogy egy nő hány leánygyermeknek ad életet.

Inaktelkén az 1954—1973 közötti időszakban a bruttó reprodukciós együttható 0,95303, a nettó (tisztított) reprodukciós együttható 0,90124 volt.

Ezek a mutatók azt jelentik, hogy az inaktelki propagatív korú nők csak 90%-os arányban termelik újra magukat, *más szóval a fenti időszak születései nem biztosították még az anyák egyszerű újratermelését sem.* Annak érdekében, hogy a népesség növekedjék s ne romoljon a dolgozó és a nem dolgozó népesség közötti arány, *a nettó reprodukciós együtthatónak feltétlenül 1 fölött kell lennie.* Országos viszonylatban

ez az együtttható 1956—1960 között 1,287 volt, 1966-ban lesüllyedt 0,9-re, de 1967 után újra 1 fölé emelkedett.¹⁶

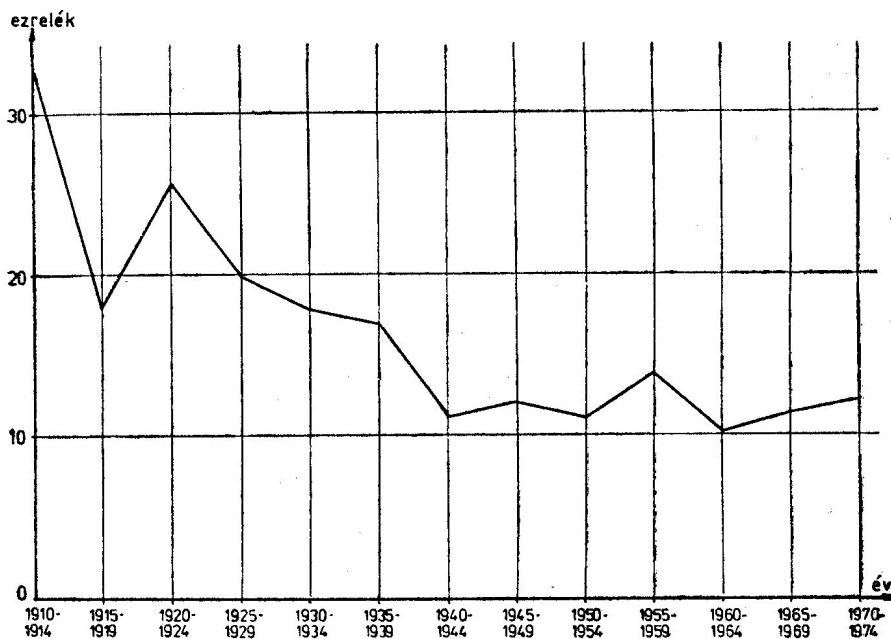
Az eddig ismertetett utánpótlási számítások az évenkénti termékenységi adatokon alapultak. Ezek azonban nem a legmegfelelőbbek a reprodukció sajátosságainak meghatározására, illetve a pontos következtetések levonására. A szakirodalom szerint a termékenység aránylag legstabilabb mozzanata az azonos évjáratú nők átlagos szülési száma, az úgynevezett kohorsz-termékenység. A ma 60 éven felüli nők termékenységét megvizsgálva, az alábbi adatokat kaptuk:

Korcsoport	Nők száma	Élve szülések száma		Kohorsz-termékenység	
		Összesen	Leány	Összesen	Leány
60—64	19	31	17	1,63	0,89
65—69	23	39	20	1,69	0,87
70—74	20	36	19	1,80	0,95
75 és feletti	23	40	14	1,74	0,61
Összesen	85	146	70	1,72	0,82

A táblázatból kitűnik, hogy a 60 éven felüli nők kohorsz-termékenysége valamivel alacsonyabb napjaink nettó reprodukciós együttthatójánál. Vagyis az idősebb korosztályú nők termékenysége a jelenleg propagatív korcsoporthoz tartozó nők termékenységénél valamivel alacsonyabb szinten állt.

– ezrelékben –

1910	1915	1920	1925	1930	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970
1914	1919	1924	1929	1934	1939	1944	1949	1954	1959	1964	1969	1974
32,6	17,9	25,7	20,1	17,9	17,0	11,2	12,1	11,2	13,3	10,3	11,6	12,4

A születési arányszám alakulása Inaktelkén 1910 — 1974 között

¹⁶ Vladimir Trebici: *Populația României și creșterea economică*. 116. lap

A jelenség oka gyanánt feltételezett születéskorlátozás meghonosodási időszakának meghatározása érdekében a születéseket 1910-ig visszamenően vizsgáltuk meg.

Az adatokból és a grafikonból a következők olvashatók ki: a születési arányszám 1910—1914 között 32,6‰ volt, vagyis az akkori övezeti átlaggal azonos szinten mozgott. 1915—1919 között erőteljesen lecsökkent, aminek okát az első világháború körülményeiben (a férfilakosság távolléte és magas halandósága) kell keresnünk. 1920—1924 között a születési arányszám újra növekszik, azonban már nem éri el az első világháború előtti színvonalat. 1925—1944 között állandó jellegű és erőteljes csökkenés következik, majd 1945—1949 között alig-alig észlelhető emelkedés tapasztalható. Végül 1960 után lassú emelkedés következik, amely azonban még mindig nem éri el az országos szintet.

Hasonló megállapításokat tehetünk, ha összehasonlítjuk az 1895-ben, 1905-ben és 1915-ben született nők termékenységét.

Korosztály	Nők száma	Élve született gyermekek száma	Kohorsz- termékenység	Időszak, amelyben gyermekeik túlnyomó részét születték
1895	3	8	2,66	1915–1924
1905	6	9	1,50	1925–1934
1915	2	2	1,00	1935–1944

A fenti táblázatban jól megfigyelhető a különböző korosztályú nők szülési magatartása. Világosan kitűnik, hogy Inaktelkén a születések nagyobb méretű korlátozása az első világháború utáni időszakban kezdődik el, s kiteljesedését az 1935—1944 közötti időszakban, vagyis az 1933-as gazdasági válságot követő időszakban éri el.

Az egyke kialakulásáról

A bemutatott adatok szoros összefüggést engednek feltételezni a születésszabályozás gyors elterjedése és az 1930—1933-as gazdasági válság között. Ezért a válság teremtette s a kisparaszti gazdaságot sújtó nehéz gazdasági körülményekkel részletesebben kívánunk foglalkozni.

E gazdasági válságnak egyik legfőbb jellemzője az volt, hogy az ipari válság összefonódott az agrárválsággal. Ez pedig mindenekelőtt a mezőgazdasági termékek árának rohamos csökkenésében nyilvánult meg: 1929-től 1933-ig a növényi termékek árindexe 100-ról 40-re csökkent, az állati eredetű termékek árindexe pedig 100-ról 38,1-re esett.¹⁷

A korabeli újságok tele vannak a mezőgazdasági termékek árának rohamos csökkenésével. *Három év alatt a búza 66, a kukorica 63 és az*

	1928-ban 7,9 lej	1929-ben 6,6 lej	1931-ben
1 kg búza			
1 kg árpa	6,0 „	4,0 „	2,12 „
1 kg kukorica	8,3 „	4,8 „	2,45 „

¹⁷ Miron Constantinescu, Constantin Daicoviciu, Ștefan Pascu: *Istoria României*. Compendiu. Editura Didactică și Pedagogică, București, 1969. 479. lap.

árpa 48%-os áresést jelez című cikkében a Keleti Újság 1932-ben a következő statisztikát közli.¹⁸

Amennyiben az ipari cikkek árai is ugyanebben az ütemben csökkentek volna, ez az árcsökkenés nem jelentette volna a kisparasztság tönkretételét. Azonban az ipari cikkek árai vagy egyáltalán nem, vagy kisebb mértékben csökkentek. „Az agrárreform előtt — írja Iustin Popoțiu *Az agrárreform és hiányosságai* című cikkében — 100 kg búza ára 20 lej volt, miközben egy pár bakancs ára 7—8 lej körül mozgott, most [1937-ben], amikor egy pár bakancs ára 300 lej, egy mázsa búza ára 360—400 lej.”¹⁹ Ugyanerről a jelenségről a Falvak Népében a következőket olvassuk: „Kolozsváron most folyt le a nagy őszi vásár. Behozták a földművesek egész évi termésüket. Ezek a mezőgazdasági termékek potom olcsó áron keltek el. Egy 30 fejű hagymakoszorút 5 lejével vásároltak. Egy egész szekér vegyes zöldséget 150 lejével szereztek be a városiak. Mikor aztán a falusi akart vásárolni, akkor látta, hogy hiába kínlódott egy álló esztendeig, mert olyan drágák az ipari cikkek, hogy a mezőgazdasági áruk áraiból nem tudják megvásárolni.”²⁰

Mindezen kívül a parasztságra súlyos teherként nehezedtek a magas földadók, a bankoknál és uzsorásoknál levő adósságok kamatai is.

A kisparaszti gazdaságban ilyen körülmények között még a termelési költségek sem térültek meg. Egy hold föld megművelésének „termelési költsége 2—3000 leivel magasabb volt, mint az eladási ár”²¹. Az inaktelki kisgazdák például a más munkahelyeken kapott bért, napszámot fordították gazdaságuk fenntartására. „Jól látták, hogy nem a kisgazdaság tartja fenn őket és családjukat, hanem ellenkezőleg, ők kell pénzt és egyéb javakat elköltsenek a gazdaság fenntartására. Szégyellték gazdaságukat felszámolni, mondván, hogy ezt szüleiktől örökölték, s ha elődeik meg tudták tartani, ők is fenntartják. [...] Mikor az 1930-as évek körül a munkabérük sem volt elegendő a fenntartáshoz, a bankokhoz folyamodtak. A falu népessége néhány család kivételével tele volt adóssággal. Sokan kétségbeejtő helyzetbe kerültek: egyik bankból pénzt vettek fel, hogy egy másik bankban a részleteket és a kamatokat törleszteni tudják.”²²

A parasztság adósságainak növekedése országszerte oly nagy méretű volt, hogy visszafizetésük lehetetlenné vált. A parasztság általános lázadásától tartva, a kormány 1934-ben törvényt hozott a mezőgazdasági adósságok konverziójára. E törvény értelmében a mezőgazdasági adósságokat felére csökkentették. A parasztság adósságainak egy részét az állam magára vállalta, a többi részét az adós több éven át törleszthette. E törvény részben megszüntette a parasztság teljes mértékű anyagi romlásának fenyegető veszélyét.²³

¹⁸ Keleti Újság, 1932. szeptember 1. 10. lap.

¹⁹ Poporul, 1937. április 18. 7. szám. 3. lap.

²⁰ *Nő a drágaság, csökken a bevétel.* Falvak Népe, 1932. november 4. 6. szám. 3. lap.

²¹ Falvak Népe, 1932. november 25. 9. szám. 7. lap.

²² Enyedi András: *Adatok és feljegyzések Inaktelke monográfiájához.* Kézirat. Inaktelke, 1974. december 31.

²³ *Istoria României.* 482. lap.

A kormánykörök azonban olyan intézkedéseket is foganatosítottak, amelyek a parasztságot sújtották. 1929-ben megszavazták a megművelhető földterület adásvételéről szóló törvényt, amelynek értelmében a földművelők „természetes kiválasztódása” ürügyén lehetőséget adtak a falusi tőkéseknek és földbirtokosoknak, hogy felvásárolják a szegény- és középparasztság parcelláit, azokat a parcellákat, amelyeket az 1921-es földreform elidegeníthetetlennek nyilvánított.²⁴

Miközben a parasztok vállaikon hordozták ezeket a terheket, a földesurak, a bérlők, a nagygazdák, a gabonaexportőrök privilégiumokat (adókedvezmény, exportprémium stb.) élveztek. Ezt leplezi le a Falvak Népe 1932. évi októberi számának egyik cikke: „A nagykereskedők múlt évben a gabonaértékesítés fokozása címén törvényt jártak ki a kormánynál, amely busás ajándékot juttatott nekik. Minden olyan összevásárolt gabona vagonjáért, amit külföldre szállítottak viszonylag jó áron, még 10 000 lej külön jutalmat kaptak.”²⁵

Ilyen nehéz gazdasági körülmények között a parasztság nagy része elszegényedett és tönkrement. Sokan földjüket is elvesztették. A mezőgazdaságból felszabadult tömegeknek csak egy kis részét szívta fel az ipar és más termelési ágazatok, nagy részük a falvakon maradt, gyarapítva az agrárproletariátus, jobban mondva a falusi munkanélküliek tömegét. A parasztság proletarizálódási folyamata nagyméretű volt. 1930-ban a földnélküli parasztok száma 700 000-re, 1938-ig 1 000 000-ra növekedett.²⁶ A Poporul című újság 1937. március 10-i száma arról számol be, hogy a Kolozs megyei Pusztaszentmiklós falu családjainak 30%-a nincstelen, egy talpalatnyi földje és egy állata sincs.²⁷ A Falvak Népe 1932-ben egy bihari falu birtokviszonyait mutatja be, ahol a családok 50%-a már teljesen földnélküli.²⁸

Ilyen nehéz gazdasági körülmények között igyekezett fenntartani gazdaságát és életszínvonalát Kalotaszeg dolgozó parasztsága is.

Összegezzük e körülmények kihatásait a paraszti gazdaságra.

A kisparaszt hiába dolgozott látástól vakulásig, s hiába ért el nagyobb terméseredményeket, a mezőgazdasági termények árainak nagyarányú és gyors ütemű csökkenése miatt még a nagyobb termésnyiségért is mind kevesebb ipari cikket tudott beszerezni. Tehát a termelés fokozása ellenére is csökkent életszínvonala.

Ezzel szemben a nagygazdák és a földesurak, akik bérmunkással dolgoztatták meg földjeiket, nem szegényedtek el, ellenkezőleg, meggazdagodtak. Ezek meggazdagodása mögött azonban az agrárproletariátus kizsákmányolásának növekedése húzódott meg, jobban mondva a mezőgazdasági napszamosok munkadíjának nagyarányú leszorítása.

Az egy Családban keresők száma sem növekedett, hiszen az ipari termelés zuhanása és a városi és falusi munkanélküliek számának növekedése miatt elhelyezkedni, munkát kapni egyenlő volt a lehetetlennel.

²⁴ Uo.

²⁵ Falvak Népe, 1932. október 7. 3. lap.

²⁶ Istoria României. 505. lap.

²⁷ Poporul, 1937. 5. szám. 4. lap.

²⁸ Falvak Népe, 1932. október 28. 6. lap.

Következésképpen a kisparaszt előtt a család jövedelme növelésének minden útja le volt zárva. S ez vezetett oda, hogy rátértek a fogamzás mechanizmusának ismeretén alapuló, a fogamzást megakadályozó és a terhességet megszakító módszerek alkalmazására. Ezzel a családtagok számát a minimumra csökkentették, ami a család összjövedelmének apadása esetében is az egy főre eső jövedelem emelkedését tette lehetővé.

Hogy a kalotaszegi falvakban mikor ismerték meg a születésszabályozás módszereit, azt pontosan megállapítani nem tudjuk. Úgy véljük, hogy az első világháború idején. Egy idősebb inaktelki lakos nyilatkozatából kiindulva, miszerint ő az első világháború idején, francia fogsága alatt ismerkedett meg az „ideális családnagysággal”, a jelenség feltűnését a falu zárt életkereteinek lazulásával, a fejlettebb, polgári életformák megismerésével hozhatjuk összefüggésbe. Mindenesetre tény, hogy nagyfokú elterjedése — amint azt a statisztikai adatok is bizonyítják — a gazdasági válság időszakára tehető.

Mihelyt a születésszabályozási módszerek elterjedtek, Inaktelkén és más kalotaszegi falvakban az utódok számát illetően a társadalmi-gazdasági tényezők által megszabott színvonal, nem pedig a természetes termékenységnek megfelelő szint vált meghatározóvá.

Az egyke, a család össz fogyasztásának csökkentése mellett, lehetővé tette a meggazdagodást azáltal is, hogy a birtok nemzedékről nemzedékre növekedett. A házasság — a családonkénti egy gyermek következtében — egyben a két birtok összeolvadását is jelentette. Ezt a módszert a kalotaszegi kispaszta több-kevesebb sikerrel alkalmazta a tőkésföldesúri rendszerben ható objektív folyamatok ellen, az elszegényedés, a birtokelaprózás s az elproletarizálódás ellen.

1957-ben, amikor Kalotaszeg falvainak többségében még fennállt a kisbirtok, Inaktelkével szomszédos három faluban (mindhárom falu Egeres községhez tartozik) megvizsgáltuk a családonkénti gyermekszám és a birtoknagyság közötti korrelációt.²⁹ Erre vonatkozó kutatásaink eredményét a következőkben összegezzük. Az egy családra jutó gyermeklétszám alakulása:

Birtokkategória	Mákófalván	Bogártelkén	Nádasdarócon
Földnélküli	1,72	1,70	3,50
3 ha-ig	1,15	1,12	2,00
3,1—5 ha	0,88	0,77	1,30
5,1—7 ha	1,04	1,27	1,33
7,1—10 ha	0,68	1,05	1,16
10 ha fölött	0,76	1,33	1,00

A táblázat adataiból kitűnik, hogy a különböző birtokkategóriákhoz tartozó családok gyermeklétszáma eléggé törvényszerű módon alakult. A gyermekek száma a legmagasabb a föld nélküli családokban volt, s a 3 hektárnál kevesebb földdel rendelkező családokban szintén meghaladta az egyet. A legalacsonyabb szintet a 3,1—5 ha-os családok gyermeklét-

²⁹ Keszi Harmath Sándor és Keszi Harmathné Moravszky Edit: *A kalotaszegi egykéről*. Korunk, 1957. 6. szám. 736—746. lap.

száma mutatta: Mákófalván és Bogártelkén egy alatt helyezkedett el. Lényegében tehát az ebbe a birtokkategóriába tartozó családok voltak az egykézők, itt volt a legszembetűnőbb a törekvés, hogy az egy-gyermekrendszerrel növeljék a birtokot. Az 5,1—7 ha-os családoknál a gyermeklétszám ismét meghaladta az egyet. Ez a kategória 1957-ben már nem a birtok növelésére, hanem felaprózásának megakadályozására törekedett.

A birtoknagyság és a termékenység, illetve a gyermekszám között egy V alakú összefüggést találtunk, vagyis a 3,1—5 hektár földdel rendelkező családoknál volt a gyermekszám a legkisebb, az ennél kevesebb és ennél több földdel rendelkező családoknál nagyobb, s ahogyan a birtoknagyság csökkent vagy növekedett, úgy növekedett a gyermekszám is. 1957-ben tehát ezt a sajátos korrelációt találtuk a birtoknagyság és a gyermekszám között az Inaktelke közvetlen szomszédságában levő falvakban.

ÚJ TÁRSADALMI-GAZDASÁGI KÖRÜLMÉNYEK, ÚJ DEMOGRÁFIAI MAGATARTÁS

A felszabadulás után, pontosabban a mezőgazdaság szocialista átalakításával, megszűnt az a gazdasági alap, amely az egykének nevezett demográfiai magatartást kialakította.

A mezőgazdaság szocialista átalakítása következtében egységessé vált a falu lakosságának a termelőeszközökhöz való viszonya; minden földművelő az Egeresi Termelőszövetkezet társtulajdonosa lett. Ennek következtében a társadalmi hierarchiában való elhelyezkedés alapja többé már nem a birtoknagyság, hanem *a munka lett*, az egyén értékelésében pedig az alapot annak mennyisége és minősége jelenti.

Hazánkban mind városon, mind falun megszűnt a munkanélküliség, sőt bizonyos időszakokban és bizonyos helyeken munkaerőhiány is jelentkezik. Következésképpen minden munkaképes személy dolgozhat.

Inaktelke viszonylatában megállapíthatjuk, hogy ma már nincs olyan család, ahol legalább két kereső ne volna. Az egy dolgozóra eső nem dolgozók száma 0,88; az összereső létszámot (tehát a nyugdíjasokat is) figyelembe véve, *egy keresőre mindössze 0,25 nem kereső személy jut*.

A családok jövedelmi viszonyai, az ország s közvetlenül az Egeresi Termelőszövetkezet fejlődésével párhuzamosan, mind magasabb és magasabb életszínvonalat biztosítanak. Az életszínvonalnak ezt a szintjét a következő adatok tükrözik:

A faluban 1950—1976 között 60 új lakóház épült; ez a meglévő házaknak több mint 40%-a. Az egy személyre jutó lakterület a faluban több mint 10 m², s jóval meghaladja az országos falusi átlagot (8,3 m²).

Habár a faluban központi vízellátás még nincs, a 60 új lakóház már fürdőszobahelyiséggel épült. Ezek közül három helyi vízforrás befogásával fel is van szerelve.

Az életszínvonal magas szintjének egyik legjellegzetesebb mutatója a falusi lakosság átlagos élettartamának növekedése. A születéskor várható átlagos élettartam Inaktelkén közel 70 év. Az öregek eltartásának terhe csak részben hárul közvetlenül a falu dolgozó lakosságára, ugyanis a falu 157 idős lakosa nyugdíjat élvez.

A falu lakosságának helyzetében bekövetkezett változást jelzi az is, hogy a *fiúgyermeknek* szakmát és olyan iskolázottsági szintet biztosítanak, amely magasabbra jutást jelent a társadalmi hierarchiában. E tekintetben az 1953—1957 között született korosztályok helyzete a következő:

20 fiúból szakmai iskolát végzett és szakmunkás lett 19, szaklíceumot végzett 1.

16 leány közül 13 megmaradt az általános iskola (7, majd 8 osztály) elvégzésével, szakmai iskolát 1, líceumot 1 végzett. Egy leány betegsége miatt csak négy osztályt járt.

Míg 1944 előttről mindössze két egyetemet végzettet tartanak számon a faluban, a felszabadulás után összesen 18 értelmiségi került ki: 1 tanár, 1 mérnök, 1 ügyvéd, 1 orvos, 1 tanító, 1 állomásfőnök, valamint 4 vasúti forgalmista, 3 pénzügyi ellenőr és 5 tisztviselő.

A lakosság életkörülményeiben végbement minőségi változások pártunk főtítkárnak, Nicolae Ceaușescu elvtársnak szavait juttatják eszünkbe: „Azzal, hogy a szocializmus útjára tért, a parasztságnak valóra váltak mindazok a nagy és égető óhajai, amelyekért évszázadokon át harcolt és súlyos áldozatokat hozott: valóra vált az a törekvése, hogy valóban szabadon éljen, sorsának, munkája gyümölcsének ura legyen, bőséges és boldog életet teremtsen.”³⁰

A megváltozott életkörülmények hatása már egyes családok demográfiai magatartásában is jelentkeznek. „Azóta, hogy a föld közös kezelésbe ment át, a családok 65%-a örömmel fogadja a második gyermeket, s mindkettőt meggazdagodásnak tartja.”³¹ Ezt a véleményt maguk a tények is alátámasztják: az 1941—1945-ös korosztályokhoz tartozó 19 nő 1976. december 31-ig élve született gyermekeinek száma 30, azaz az egy nőre jutó leszármazottak száma már 1,58. (És tegyük hozzá, hogy e korosztályhoz tartozó nők propagatív éveiből még 14—18 év van hátra.)

A demográfiai tudat azonban sok esetben elmaradt az anyagi életkörülmények fejlődése mögött, a termelőerők és a termelési viszonyok új szintje napjainkig még nem mutatkozott meg minden család és minden egyén demográfiai magatartásában.

Sok esetben ugyanis az inaktelki emberek s különösen az idősebbek körében a családok rangsorolása ma is a régi, megszűnt birtokviszonyok szerint történik. Ezt a rangsort bizonyos mértékben máig is tükrözi a családi házak faluközponti, illetve kültelki elhelyezkedése.

A párválasztást gyakran nem a fiatalok, hanem a szülők, illetve a nagyszülők végzik, figyelembe véve a családok régi rangsorolását.

A nagycsalád (háromgenerációs család) — bár csupán telek-, illetve lakóházközösség formájában — napjainkig fennmaradt. Ennek az a következménye, hogy a gyermek elfogadása felől nemcsak a fiatal pár, hanem az anyák, esetleg a nagyanyák is határoznak, akik döntésükben a fiatalok érvényben levő erkölcsi normákat veszik figyelembe.

³⁰ Nicolae Ceaușescu: *Expozé a belterjes, korszerű, nagy teljesítményű, és magas termelékenységű mezőgazdaság megteremtéséről, az egész parasztság jólétének növeléséről*. Előre, 1977. április 20.

³¹ Kérdőív: Vasas Samu bánffyhungyadi középiskolai tanár kérésére kitöltötte Enyedi András inaktelki lelkipásztor.

A leánygyermek nevelésében is fennmaradt néhány régi szokás: így — még ha értelmes is — a szülők visszatartják a tanulását; ha konfirmálás után egy évre nem megy férjhez, lenézik, s ez igen sok esetben ahhoz vezet, hogy az illető leány elhagyja a falut. Megvizsgáltuk e különleges magatartás okát, s megállapítottuk, hogy igen sok ember (nő és férfi) tudatában a nőknek csak biológiai, „reprodukciós” szerepköre él, s ez csupán a háztartási, esetleg a háztáji munkával párosul, de semmi esetre sem olyasmivel, ami a falu elhagyását vonná maga után. A nő szerepkörének leszűkítését véltük felfedezni abban a jelenségben is, hogy az anya csak abban az esetben vállalkozik szívesen második gyermekének világrahozatalára, ha az első gyermeke fiú volt.

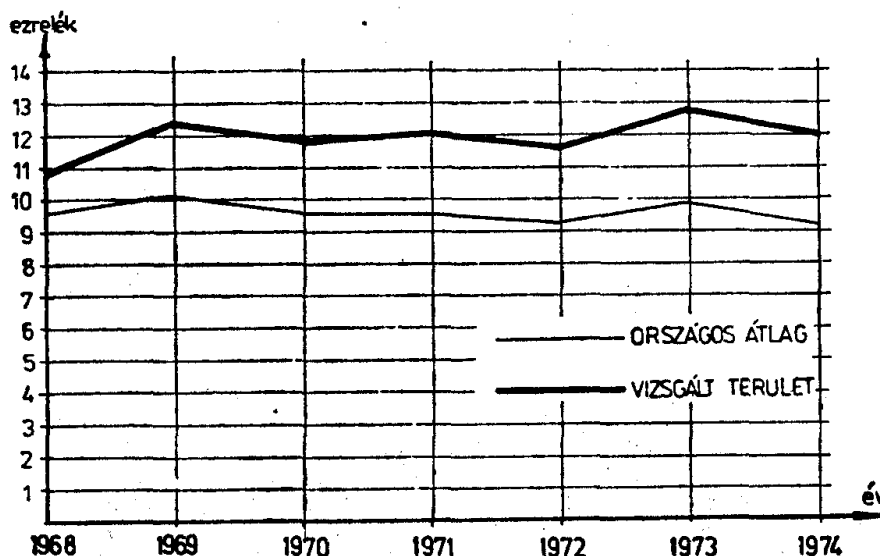
A demográfiai tudatnak ezek az elmaradt formái, mondhatni csökkenvényei, igen-igen lassan számolódnak fel. Egyesek, különösen az idősebb nemzedékhez tartozók, görcsösen ragaszkodnak ezekhez a régi születési szabályokhoz, erkölcsi normákhoz.

A HALÁLOZÁSI ARÁNYSZÁM ALAKULÁSA

Kalotaszeg általános halandósága az egész ország halandóságával egyöntetűen csökkent, s ma nem több, mint a háború előtti 50%-a.

Akárcsak a születéseket, a halálozási arányszámot³² is az 1968—1974 közötti időszak adatai alapján vizsgáltuk meg. Az országos átlaggal összehasonlítva, ez a szám a következőképpen alakult:

	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974
Országos átlag	9,6	10,1	9,5	9,5	9,2	9,8	9,1
Vizsgált terület	10,9	12,4	11,8	12,0	11,5	12,7	11,9

A halálozási arányszám alakulása

³² A halálozási arányszámot úgy számítják ki, hogy az év folyamán meghaltak számát elosztják az évközépi népesség számával (többnyire ezrelékben kifejezve). A halálozási arányszámmal azonos értelemben használják a halandóság kifejezést.

A táblázatból és a grafikonból jól kivehető, hogy Kalotaszegen a halandóság évente 2—3%-kal magasabb, mint az országos átlag. Ez a jelenség, mely hazánk minden agrárjellegű övezetére jellemző, főleg a népesség előrehaladottabb demográfiai öregedési folyamatának következménye. Kalotaszeg népességében a 60 éven felüliek az országos átlagnál (1966-ban 12,3%) nagyobb súllyal szerepelnek (1966-ban 14,2%), egyes községekben, mint pl. Győrómonostor, ez a szám meghaladja a 20%-ot.

Tanulságos az elhaltak kormegoszlása is. Az elemzés érdekében Tordaszentlászló községközpontban vizsgáltuk meg az 1972—1976 közötti halálozási adatokat:

Korcsoport	Meghaltak száma	%
50 év alatt	4	4,35
51—54	5	5,43
55—59	3	3,26
60—64	6	6,52
65—69	13	14,13
70—74	18	19,57
75—79	23	25,00
80—84	9	9,78
85—89	8	8,70
90—94	3	3,26
Összesen	92	100,00

Ötvenéves életkoron alul a halálozások száma mindössze 4. (A vizsgált 5 éves időszakban senki 23 évesnél fiatalabb egyén nem halt meg.)

Az 50. évtől kezdődően már mondhatni minden korosztályt érintette a halál. Az elhaltak száma a 76. korévben a legnagyobb. Erre a korévre esik tehát Tordaszentlászlón a *meghaltak sorának öregkori modulusza, az úgynevezett normálkor*. A meghaltak átlagos életkora 74,8 volt.

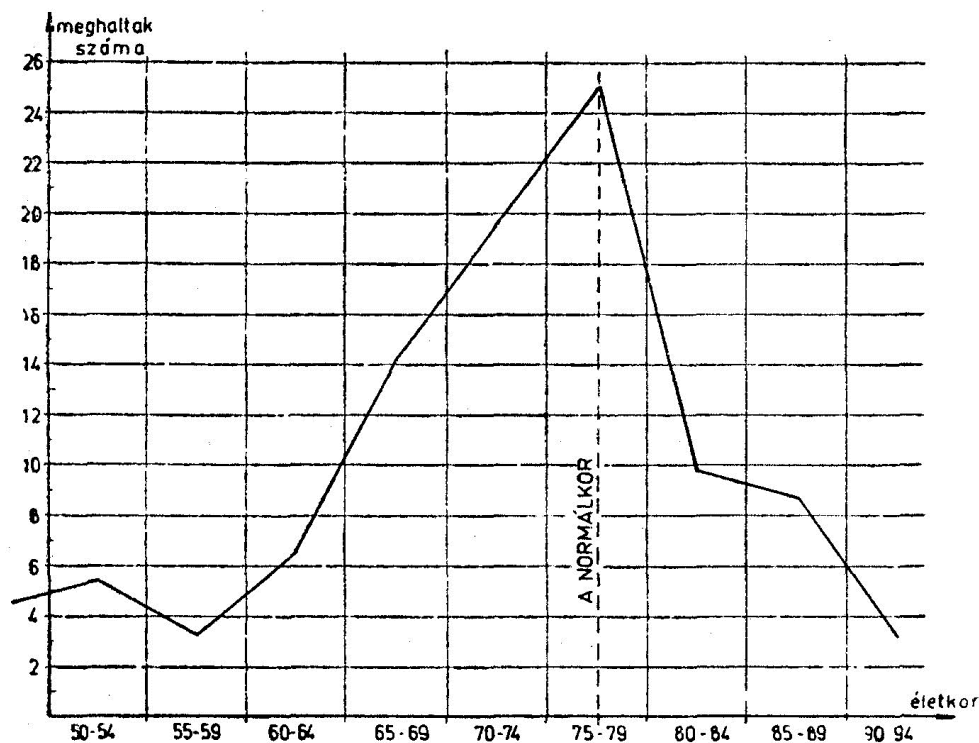
A születéskorlátozás tükröződése Inaktelke halandósági táblázatában.

Annak érdekében, hogy a népesség halandóságáról tiszta, áttekinthető képet tudjunk nyújtani, elkészítettük Inaktelke lakosságának rövidített halandósági táblázatát.³³

³³ A halandósági, vagy más néven az élettáblázat azt fejezi ki, hogy a különböző életkorokban mekkora a halálozás — s ennek ellentéte, a továbbélés — valószínűsége. E valószínűségek meghatározzák, hogy egy adott időben született korosztályból a különböző élet éveket mennyien érik el, illetőleg addig mennyien halnak meg (továbbélési, kihalási rend). Az élettartamra vonatkozó középértékeket azután az egyes életkorokat elérők száma alapján határozzák meg.

A gyakorlatban a továbbélés rendjét egy adott év vagy időszak halandósága alapján egy elképzelt generációra vonatkoztatva határozzák meg. A halandósági táblához tehát kiindulásként egy zárt, többnyire 100 000 egyidőben élve született népességet vesznek alapul, s a továbbiakban megállapítják, hogy 1, 2, 3...x, x+1 év múlva, az adott év vagy adott időszak halandósága alapján, hányan maradnak közülük életben. Feltételezik továbbá, hogy n év múlva mindnyájan meghalnak.

A két nem eltérő halandósága következtében a férfiak és a nők halandósági tábláit külön szokták elkészíteni.

Az 1972—1976 közötti időszakban meghaltak kormegoszlása Tordaszentlászlón

Az inaktelki férfiak halandósági táblázata (1954—1973)

Életkor	Továbbélési rend	Meghaltak száma	Halálozási valószínűség	Továbbélési valószínűség	Várható átlagos élettartam
x	l_x	dx	qx	px	e_x^0
0	100000	2899	0,02899	0,97101	68,50
1	97101	581	0,00598	0,99402	[69,53
5	96520	440	0,00456	0,99544	65,94
10	96080	300	0,00312	0,99688	61,23
15	95780	450	0,00470	0,99530	56,41
20	95330	472	0,00495	0,99505	51,67
25	94858	550	0,00580	0,99420	46,91
30	94308	683	0,00724	0,99276	42,17
35	93625	848	0,00906	0,99094	37,46
40	92777	1836	0,01979	0,98021	32,78
45	90941	2081	0,02288	0,97712	28,39
50	88860	2303	0,02592	0,97408	24,00
55	86557	5370	0,06204	0,93796	19,57
60	81187	10474	0,12901	0,87099	15,70
65	70713	11547	0,16329	0,83671	12,65
70	59166	14342	0,24240	0,75760	9,63
75	44824	14688	0,32768	0,67232	6,92
80	30136	21199	0,70344	0,29656	4,07
85	8937				2,81

**Az inaktelki nők halandósági táblázata
(1954—1973)**

Életkor	Továbbélési rend	Meghaltak száma	Halálozási valószínűség	Továbbélési valószínűség	Várható átlag- élettartam
x	lx	dx	qx	px	e_x^0
0	100000	4688	0,04688	0,95312	65,20
1	95312	1629	0,01709	0,98291	67,38
5	93683	161	0,00172	0,99828	64,52
10	93522	100	0,00107	0,99893	61,77
15	93422	3910	0,04185	0,95815	54,70
20	89512	1297	0,01449	0,98551	51,98
25	88215	591	0,00670	0,99330	47,70
30	87624	615	0,00702	0,99298	43,00
35	87009	711	0,00817	0,99183	38,29
40	86298	1789	0,02073	0,97927	33,58
45	84509	3829	0,04531	0,95469	29,24
50	80680	4152	0,05146	0,94854	25,52
55	76528	4354	0,05689	0,94311	21,76
60	72174	5342	0,07402	0,92598	17,93
65	66832	7690	0,11506	0,88494	14,16
70	59142	12002	0,20294	0,79706	10,67
75	47140	15417	0,32705	0,67295	7,76
80	31723	15498	0,48854	0,51146	5,32
85	16225				3,01

A két táblázat elkészítésénél az 1954—1973 közötti időszak halandóságát vettük alapul. A húszéves időszak alatt ugyanis a halálozás a legtöbb korévet érintette, s így a falu lakosságának csekély számából adódó esetleges hibalehetőségek nagy részét, úgy véljük, ki tudtuk küszöbölni.

A halandósági viszonyok legjobb összefoglaló mutatója a *születéskor várható átlagos élettartam*.³⁴ Ez a mutató Inaktelkén a férfiakra vonat-

³⁴ Meg kell jegyezni, hogy az Előrében, az Igazságban, A Hétben stb. megjelent cikkek és a hivatalos dokumentumok magyar fordításai helytelenül a *születéskor várható átlagos élettartam* helyett az „átlagos életkort” használják.

A zavar onnan ered, hogy a román nyelvű demográfiai irodalomban az említett fogalomra két kifejezést használnak: „*durata medie a vieții*” és „*speranța de viață la naștere*”. Amint azt Vladimir Trebici Roland Presat *L'analyse Démographique* című könyv román fordításának egyik jegyzetében megállapítja: „tudományos szempontból a második kifejezés a pontos” (Roland Presat: *Analiza demografică*. Editura științifică, București, 1974. 36. lap).

A népesség életkorával kapcsolatosan a demográfiai irodaiam több mutatót használ. Ezek közül a legjelentősebbek a következők:

A *népesség átlagos életkora* (*vîrsta medie*), amely egy adott időpontban élő népességet alkotó tagok életkorának mérlegelt számtani átlaga. Ez a mutató nem az emberi élet várható tartamáról, hosszáról, hanem a népesség pillanatnyi korösszetételéről ad képet. A népesség átlagos életkorát tehát mindazon tényezők befolyásolják, amelyek annak korösszetételét meghatározzák: a születések, a halálozások és a vándorlások.

A *normálkor* (Lexis által bevezetett demográfiai fogalom) a meghaltak korának modulusát (*vîrsta modală la deces*) jelenti. Abba az öregkori korévbe esik, amelyben a meghaltak száma a legnagyobb. Hazánkban 1972-ben a meghaltak korának öregkori modulusa a férfiaknál a 72. életév, a nőknél a 77. életév volt.

koztatva 68,50 év, a nőkre viszont 65,20 év, amely az 1930-as évek 40—42 éves átlagos élettartamához viszonyítva óriási haladást, életszínvonalbeli emelkedést jelent.

A születéskor várható átlagos élettartammal kapcsolatban Inaktelke esetében a következő sajátosságra hívjuk fel az olvasó figyelmét: ebben a faluban a férfiak várható átlagos élettartama a magasabb, eltérően az országos helyzettől, ahol a férfiak várható átlagos élettartama 66,83 év, a nőké 71,29 év. Napjainkra az jellemző általában, hogy a nők átlagos élettartama meghaladja a férfiakét.

Annak érdekében, hogy a nők alacsonyabb átlagos élettartamának az okát feltárhassuk, mindenekelőtt megvizsgáltuk a falu lakosságának halandóságát életkor és nemek szerint. E célból elkészítettük Inaktelke lakossága továbbélési rendjének görbéjét.

A grafikonból jól kivehető, hogy a 0—2 éves és a 15—49 éves korcsoportokhoz tartozó nők halandósága meghaladta a férfiakét, míg az idősebb korcsoportoknál többnyire az ellenkező jelenség tapasztalható.

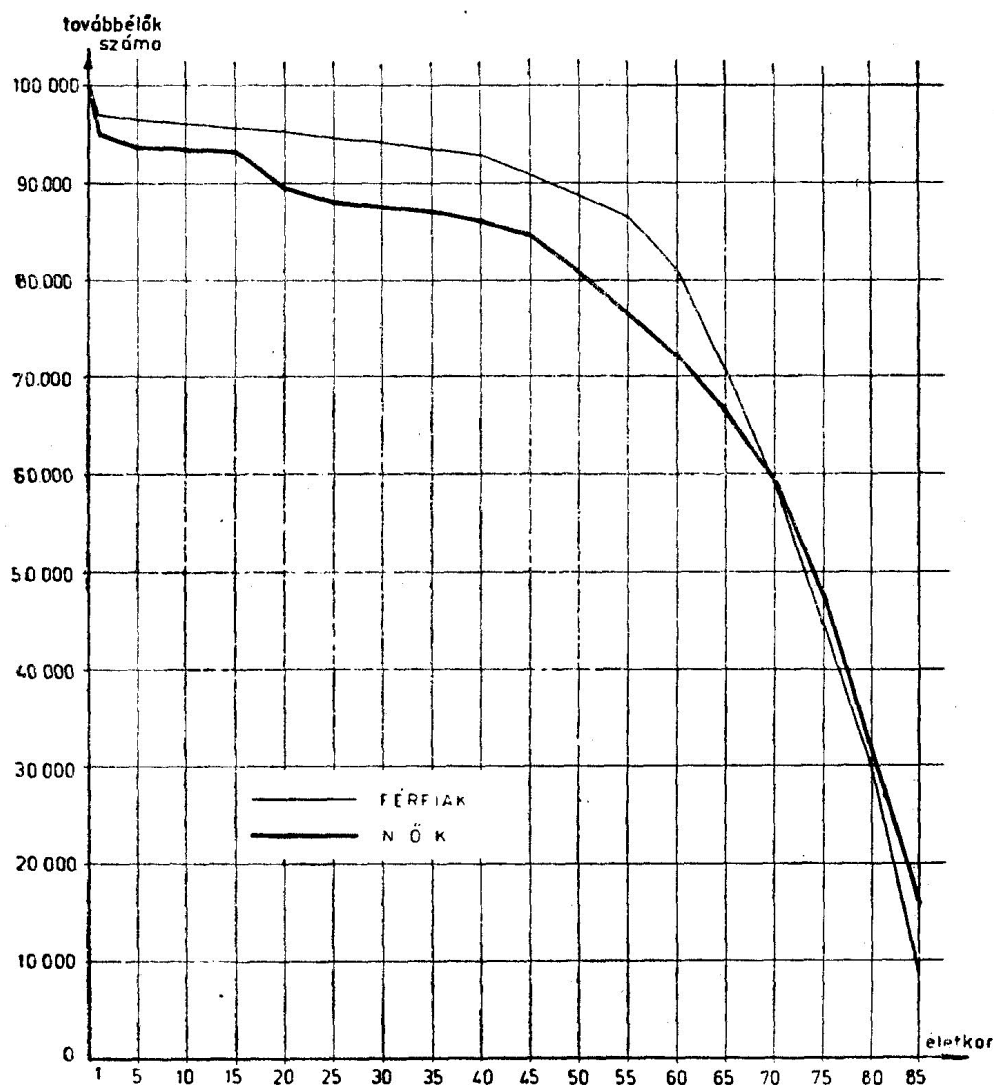
A 0—2 évesek korcsoportjában bekövetkezett halálesetek női túlsúlyának tisztázása érdekében megvizsgáltuk a faluban a csecsemő- és a gyermekhalandóságot³⁵ is. Az 1954—1973 közötti időszakban a csecsemőhalandóság összesen 37,94%, ebből fiú 28,99%, leány 46,88%. (Számszerűen kifejezve összesen 5, ebből fiú 2, leány 3.) A csecsemőhalandóság tehát valamivel magasabb az országos átlagnál, amely 1975-ben 34,67% volt. A nemek szerinti vizsgálat során azt tapasztaljuk, hogy a leánycsecsemők halandósága 1,6-szor magasabb a fiúcsecsemők halandóságánál.

A halálesetek okait vizsgálva azt találtuk, hogy két fiú és egy lánycsecsemő esetében a halált szervi, születési rendellenességek okozták. Ez a három haláleset tehát az úgynevezett *endogén* halálokok közé sorolható. Két leánycsecsemő elhalálása esetében az ok: tébécé-fertőzés, illetve grippé volt, vagyis úgynevezett *exogén* ok. Lényegében ez a két halálok nem a csecsemő *vele született gyengeségének, hanem külső környezeti ártalomnak a következménye.*

A születéskor várható átlagos élettartam (speranța de viață la naștere vagy durata medie a vieții), esetleg átlagos élettartam, az élet várható hosszúsága. Ez a demográfiai fogalom az emberi élet hosszúságát, tartamát fejezi ki. Arra ad felvilágosítást, hogy az adott halandósági viszonyok mellett a születendő egyének átlagosan hány évig fognak élni. A születéskor várható átlagos élettartam tehát a halandósági viszonyoktól függ, s egyben ezeknek a viszonyoknak a legkézzelfoghatóbb, leghatározottabb kifejezési módja.

³⁵ A csecsemőhalandóság mutatójának kiszámítása úgy történik, hogy a kérdéses naptári időszakban az egy éven aluli korban meghaltak számát osztjuk az ugyanazon időszakban történt élve születések számával, ezrelékben kifejezve.

E kérdéssel kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy a csecsemőhalandóság csökkentése területén hazánkban óriási eredményeket értünk el. 1930-ban a csecsemőhalandóság 175,6% volt, az egyik legmagasabb Európában. „Évente — állapította meg Eduard Mezincescu professzor — 120 000 gyermek hal meg, mielőtt megérné az egyéves kort. A száz év előtti csecsemőhalandóság szintjén állunk, azon a szinten, amelyen Ázsia és Afrika áll. Ez a helyzet a rossz gazdasági körülményeknek, az alultápláltságnak, a szülési szabadság, a társadalmi biztosítás hiányának köszönhető” (Poporul, 1937. április 29.). Ezzel szemben 1976-ban a csecsemőhalandóság 31,4%-re csökkent.

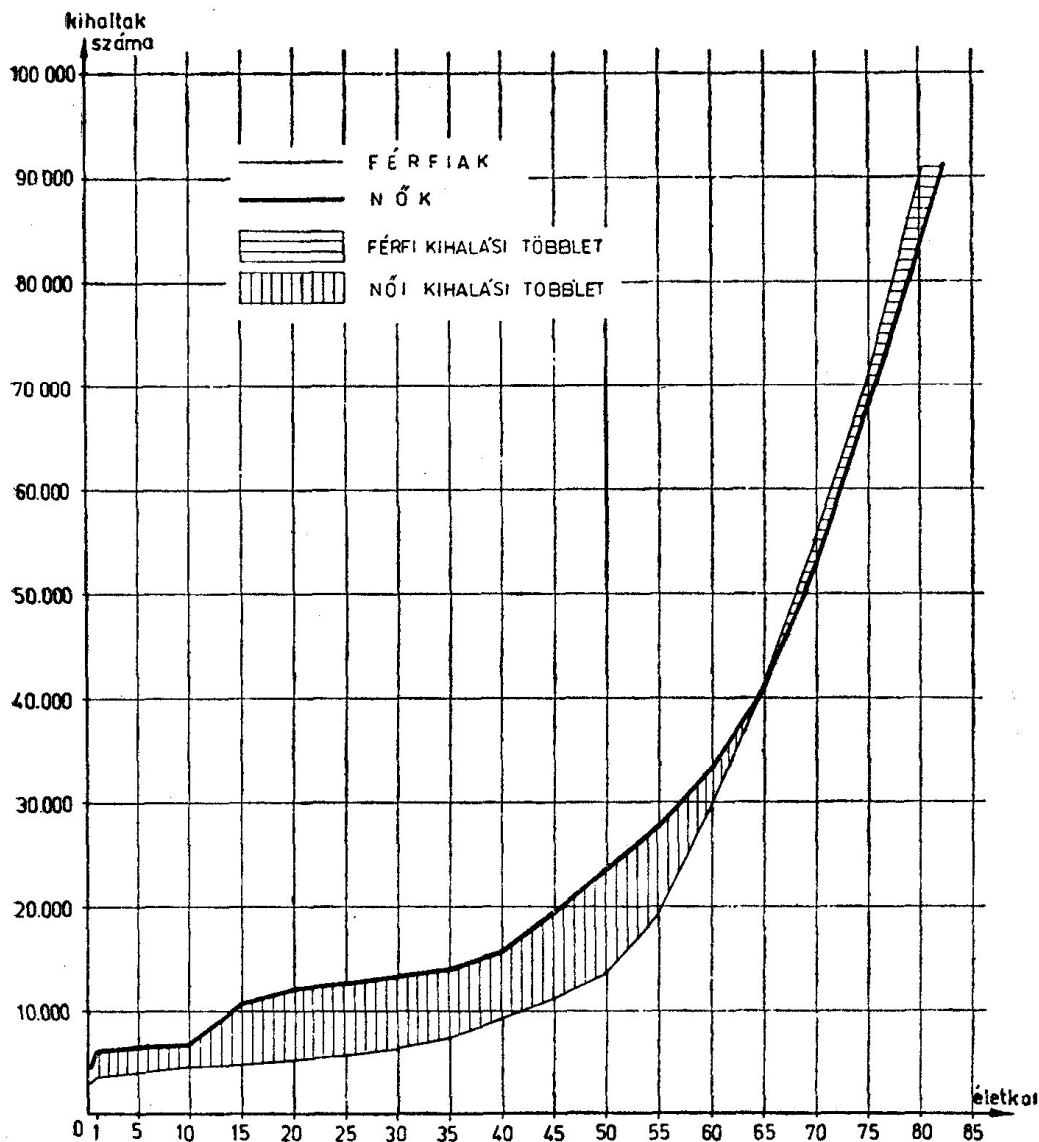

Az inaktelki lakosság továbbélési rendjének görbéje

Az általunk vizsgált időszakban egyetlen egy éven felüli gyermek halt meg, egy leány. A bejegyzett halálok: tüdőgyulladás — tehát szintén külső környezeti ártalom; nagyobb körültekintéssel, nagyobb gondossággal el lehetett volna kerülni.

A 0—4 éves korcsoport specifikus halandósága a faluban 9,45%, valamivel meghaladja az országos szintet, amely 1975-ben 9,22‰ volt. A leányok gyermekhalandósága e korcsoport esetében Inaktelkén 13,06‰ (az országos szint csak 8,5‰). A fiúk gyermekhalandósága esetében az inaktelki szint 5,93‰, az országos szint 9,91‰.

A fentiek ama engednek következtetni, hogy a faluban a fiúcsecsemőket és a fiúgyermeket nagyobb szeretettel és gondoskodással veszik körül, mint a leánygyermeket. Ezt különben az anyáknak a szülé-

Az inaktelki lakosság kihalási rendjének görbéje

sekkel szembeni sajátos magatartásából is észlelhetjük már utaltunk arra, hogy az anyák szívesebben vállalkoznak a második gyermekre abban az esetben, ha az elsőszülött fiú volt. A faluban észlelhető felfogást az 1910-ben és 1911-ben született nők demográfiai magatartásának vizsgálati eredményei is igazolják. Ezek szerint ha az *elsőszülött fiú volt*, 8 anya közül 6 vállalkozott a második gyermekre is. Ha viszont az *elsőszülött lány volt*, 6 anya közül csak egy vállalkozott második gyermekének világra hozatalára.

Mindebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a második leánygyermek, hogy úgy mondjuk, „nem kívánt”, nem szívesen fogadott gyermek, egyebek mellett talán azért is, mert — amint az Csép Sándor egy tv-riportjából is kitűnt — *a leánygyermek kiházasítása a szülők-*

nek óriási költséget jelent. Két leány kiházásítására a család már nemigen vállalkozik.

A 15—24 éves korcsoportban levő nők magasabb halandósága összefügg a terhesség illegális megszakításának módszerével. Az utóbbi években „két fiatal asszonyról tudják, hogy itthon akarták elhajtani a második magzatot. Az egyik napokon belül vérmérgezésben meghalt, a másíknak elrákosodott a méhe, és hosszas betegség után múlt ki...” — olvasuk a már idézett kérdőívre adott válaszok egyikében.

Összefoglalva: *a női lakosság születéskor várható alacsonyabb átlagos élettartamának okát Inaktelkén a születéskorlátozási szokásokban, illetve a születésekkel kapcsolatos demográfiai magatartásban találtuk meg.*

A halálokok szerkezetének változása

A halandóság vizsgálata során nagy jelentősége van *a halálokok tanulmányozásának*. Ebből következtethetünk valamely település vagy vidék egészségügyi állapotaira s becsülhetjük fel azoknak az egészségügyi intézkedéseknek eredményességét, amelyeket esetünkben szocialista államunk foganatosított a felszabadulás utáni évtizedekben.

A halálokok tanulmányozását szintén inaktelki vonatkozásban végeztük el. Az eredmény az 1954—1973 közötti időszakra vonatkozólag a következő:

A halál oka	Száma	A meghaltak	
		aránya 100 000 lakosra	százalékos megoszlása
Aggság és öregkor	39	302	20,0
Szívbetegségek	45	349	23,1
Rosszindulatú daganatok	19	147	9,7
Fertőző betegségek	11	85	5,6
Tüdő- és mellhártyagyulladás	9	70	4,6
Gümőkór	9	70	4,6
Egyéb betegségek	63	488	32,4
Összesen	195	1511	100,0

Az általános halandóság már jelzett csökkenésével együtt a halálokok szerkezeti összetétele is jelentősen megváltozott. A fertőző betegségek — amelyek évezredek át döntően befolyásolták a halandóság alakulását — a felszabadulás után foganatosított közegészségügyi és járványügyi, valamint megelőző-gyógyító intézkedések következtében Inaktelkén már elvesztették vezető szerepüket a halálokok között: jelenleg 5,6%-os az arányuk.

Igen jelentős volt a halálozások számának csökkenése azoknál a betegségeknél, amelyeknél az orvosi beavatkozás általánosabb körű, pl. a gümőkór. Ez a betegség a háború előtt hazánkban az összes halálozások 8,8%-ának okaként az 5. helyen állt,³⁶ Jelenleg Inaktelkén ez a halálok 4,6%-os az általános halandóságban.

³⁶ Vladimir Trebici: *Populația României și creșterea economică*. 91. lap.

Az említett folyamatoknak mintegy ellentétes következménye az lett, hogy mindinkább előtérbe kerültek azok a halálokok (szívbetegségek, rosszindulatú daganatok stb.), amelyek főleg az időskorúak halálát okozták.

A falvak társadalmi szerkezetében végbement változások

A vizsgált terület népességszámának alakulására a születések és a halálozások mellett a vándormozgalom is hatott. 1968—1974 között a vándorlási különbözet³⁷ a következőképpen alakult (ezrelékben):

1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974
-0,91	-7,42	-2,64	-5,44	-7,44	-10,29	-12,85

Amint látjuk, a vándorlási különbözetnek negatív előjele van, tehát a vándormozgalom a vizsgált területen a népesség csökkenésének irányában hatott. Ez a szám 1972-től — amint azt már megállapítottuk — meghaladta a természetes szaporulatot is, és így a teljes, a tényleges szaporulatot negatív előjelűvé tette.

Jeleztük, hogy az elvándorlás oka a népesség foglalkozási szerkezetének megváltozásában keresendő. Össz-kalotaszegi viszonylatban ezek a változások a következőképpen tükröződnek a foglalkoztatottak összlétszámának és főleg megoszlásának adataiban:

Év	Foglalkoztatottak					
	Összesen		Mezőgazdaságban		Nem mezőgazdasági termelési ágakban	
	szám	%	szám	%	szám	%
1966	53 459	100,0	33 129	62,0	20 330	38,0
1973	53 828	100,0	22 408	41,6	31 420	58,4

A vidék mezőgazdaságából 1966—1973 között 10 721 személy szabadult fel, s így az e termelési ágban dolgozók aránya az összlétszám 62,0%-áról 41,6%-ra csökkent. A mezőgazdaságból felszabadult munkakerő azonban nem minden esetben hagyta el a falvakat, vagyis a felszabadulást nem minden esetben követte a vándormozgalom. A vizsgált időszakban a mezőgazdaságból felszabadult 10 721 személlyel szemben a vándorlási veszteség mindössze 4300 volt. Ennek magyarázata a következő:

1. Kalotaszegre ipart telepítettek, vagy a már meglévő ipari egységeket kifejlesztették. Ma már nagyon sok kalotaszegi falunak van saját ipari egysége. Hogy csak a legfontosabbakat említsük: Egeres, Nagykapus, Kissebes, Csucsá, Körösfő, Tordaszentlászló, Kiskalota, Jegenye. A jelenlegi ötéves terv időszakában ipari egységet fog kapni: Szászfenes, Győrmonostor, Gyalu, Sárd stb. Így tehát az ipar területileg kiegyenlítettbb elhelyezése és a gazdasági fejlettség különbségeinek kiegyen-

³⁷ A vándorlási különbözet vagy más néven vándormozgalom mérlege (egyenlege) az érkezők és a távozók számának különbözete. Ha ez a szám negatív előjelű, a távozók száma meghaladja az érkezőkét.

lítődése mérsékelte és mérsékelni fogja a terület népességének elvándorlását. Jellemző ezzel kapcsolatban, hogy Kolozs megye városiasítási tervében a 11 kijelölt jövőbeni város közül öt a vizsgált területen fekszik: Egeres (a gyárteleppel egyesülve), Gyalu, Kiskalota, Kissebes, Tordaszentlászló, egy pedig — Jára — a terület közvetlen közelségében.

2. A fejlődőképes falvak társadalmi-kulturális ellátottsági színvonalára az utóbbi időben állandóan emelkedett; egyre csökkent a különbség a városok és a falvak között. Nagymértékben javultak a lakásviszonyok; az egy személyre jutó lakterület nagysága a vizsgált terület falvainak nagy részében meghaladja a városokra jellemző mutatószámot. A lakások felszereltségi foka is jelentősen javult: a villamosítás a falvakon 100% felé közeledik, kezd terjedni a vidék falusi lakóházaiban a vízvezeték, a vízöblítéses vécé s a fürdőszoba is. Több faluban tömbházak is épültek, amelyekben távfűtés van.

E változások következtében kifejlődött a városok és az ipari központok közelében fekvő falvak alvóhely-szerepköre, vagyis ezek lakást, szállást nyújtanak az ipari központban dolgozók egy részének. Az általunk vizsgált területen mondhatni minden faluban megtalálható már ez a szerepkör, hiszen a legtöbb faluból 30 perc alatt a megyeközpontba juthatnak az ingázók.

1976-ban a vizsgált területről az ingavándorlás vonzási körzetek szerint a következőképpen alakult:

Község	Kolozsvár Napoca	Bánffy hunyard	Egeres	Tárnica	Nagy- kapus	Egyéb vonzási központ	Összesen
	1	2	3	4	5	6	7
Egeres	229	27	–	–	15	30	301
Bács	2300	–	2	–	–	4	2306
Kiskalota	61	60	2	13	1	47	184
Nagykapus	330	10	4	–	–	–	344
Csucsá	15	27	2	5	–	153	202
Szászfenes	2424	2	–	33	22	40	2521
Gyalu	740	–	1	–	34	26	801
Gorbó	795	2	116	2	7	11	933
Körösfő	60	92	55	–	–	27	234
Gyerőmonostor	34	34	24	45	73	13	223
Kissebes	41	37	8	–	–	67	153
Tordaszentlászló	2085	–	25	40	10	180	2340
Kalotaszentkirály	113	202	23	–	2	79	419
Összesen	9227	493	262	138	164	677	10 961
%	84,2	4,5	2,4	1,2	1,5	6,2	100,0

A táblázat adataiból kitűnik, hogy az ingázók legfontosabb vonzasközpontja Kolozsvár-Napoca municípium, ahová az ingavándorlás 84,2%-a irányul. Az ingázók többsége ipari munkás. Mint sajátosságot említjük meg, hogy Tordaszentlászlóról és környékéről építőipari munkások ingáznak Kolozsvárra.

A vizsgált területen a munkaerőnek más vonzasközpontjai is vannak, ilyen Bánffyhunyard (4,5%), Egeres (2,4%), Nagykapus (1,5%), Tárnica

(1,2%), melyet napjainkban a nagysebesei (Dregán-völgyi) hidroenergetikai építőtelep váltott fel.

Egyes falvakból más ipari központokba is ingáznak, így például a Bánffyhunyadtól nyugatra elterülő falvakból Élesdre és Nagyváradra, Tordaszentlászlóról és környékéről Tordára.

Az alvóhely-szerepkör legnagyobb mértékben Bács és Szászfenes községekben fejlődött ki. Az ingázók ezekben a községekben az aktív lakosságnak több mint 60%-át teszik ki.

Az ingázás bizonyos értelemben a modern gazdasági és társadalmi fejlődés velejárója. Az életformaváltozás szempontjából általában pozitív jelenségnek tekinthető, hiszen közelebb viszi a városok kedvező kereskedelmi, egészségügyi, kulturális ellátottságát a falvak lakosságához. Vannak azonban — mint ismeretes — negatív oldalai is, például az idővesztés. Nyilván kedvezőtlen helyzetben vannak például azok az ingázók, akik Csucsáról vagy Kalotaszentkirályról Kolozsvárra járnak be dolgozni, s naponta több órát töltenek el utazással. De a kisebb távolságra ingázók egy részének a közlekedése sem elég gyors és kulturált. Ebből a szempontból, vagyis a munkahelynek a lakóhely közelébe vitele szempontjából is indokolt Kolozs megye nyugati városa, Bánffy-hunyad gyorsabb ütemű iparosítása.

Összefoglalva az eddigieket:

A mezőgazdaságból felszabadult munkaerő a következő módok szerint helyeződött át más termelési ágakba:

— A falvakon létesített ipari egységekben vállalt munkát. Sok esetben ezt is lakóhelyváltoztatás kísérte. Iránya: falu→falu.

— A városokban működő ipari és szolgáltatási egységekben keresett magának munkahelyet, anélkül, hogy lakhelyét megváltoztatta volna. Ingázóvá lett.

— A városokban működő ipari és szolgáltatási egységekben helyezkedett el, miközben lakóhelyét is megváltoztatta, vagyis a vándormozgalom alanyává vált. Ez a vándormozgalom a vidék népességének nemcsak számbeli alakulását befolyásolta, hanem kihatott annak nem és kor szerinti összetételére is. Különböző szociográfiai tanulmányok kimutatták, hogy a vándormozgalom alanyai főleg a munkaképes korú személyek.

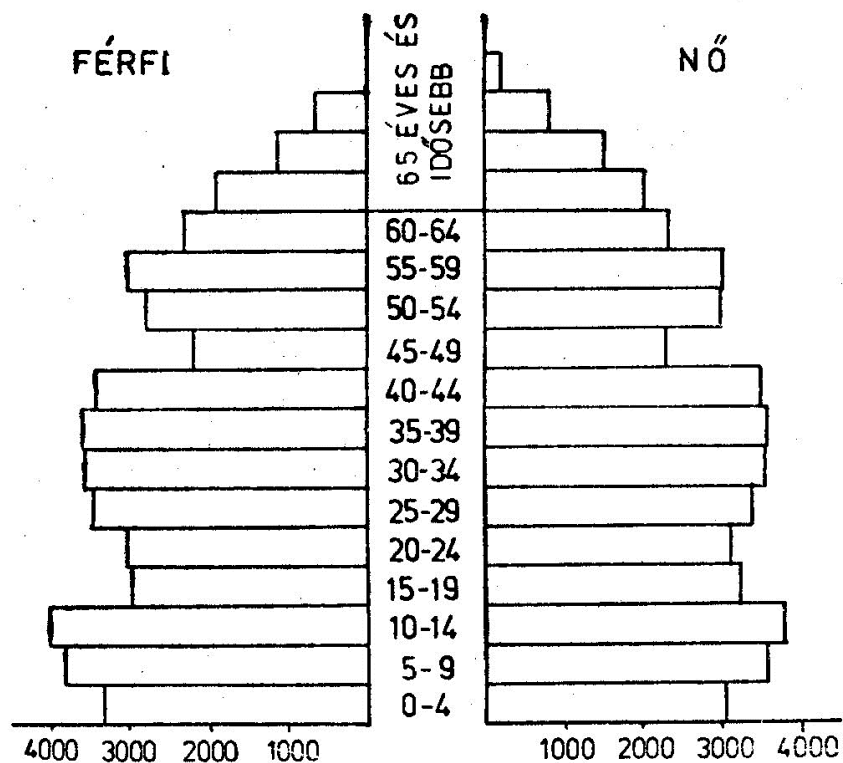
A népesség nem és kor szerinti összetétele

A bemutatott és elemzett népmozgalmi jelenségek: a születések, a halálozások és a vándorlások a vizsgált terület népességének sajátos nem és kor szerinti megoszlását alakították ki.

A vidék népességének kormegoszlását az 1966-os népszámlálás alapján az alábbi táblázat tartalmazza; szemléltetésére elkészítettük a korpiramist is (lásd az 50. lapon).³⁸

³⁸ A korpiramis vagy korfa a népesség nemek szerinti korösszetételét ábrázolja. A derékszögű koordináta-rendszer függőleges tengelyétől jobbra és balra kiinduló sávok hossza jelzi a függőleges tengelyen feltüntetett életkorhoz (évjárhoz) tartozók számát vagy arányát. A férfinépeiséget a korfa bal, a női népeiséget a jobb oldalán szokás ábrázolni. A korpiramis alján helyezkednek el a legfiatalabb, majd felfelé haladva az egyre idősebb korosztályok.

Korcsoport	Összesen	Férfi	Nő
0—4	6373	3293	3080
5—9	7391	3810	3581
10—14	7841	4016	3825
15—19	6229	2980	3249
20—24	6234	3073	3161
25—29	6828	3389	3439
30—34	7072	3510	3562
35—39	7139	3556	3583
40—44	6944	3418	3526
45—49	4450	2161	2289
50—54	5777	2773	3004
55—59	6059	3007	3052
60—64	4700	2323	2377
65 és idősebb	8168	3648	4520
Bizonytalan (be nem vallott)	31	7	24
Összesen	91 236	44 964	46 272

A vizsgált terület népességének 1966 évi korpiramisa

A korpiramisnak különböző típusait különböztetjük meg:

— *Fiatal vagy szaporodó típus.* Itt a piramis az életkor előrehaladásával — a halálózások következtében — lépcsőzetesen keskenyedik.

— *Öreg vagy fogyó típus.* Ezt a típust az öregkorúak magasabb s ezzel párhuzamosan a gyermekkorok alacsonyabb aránya jellemzi.

— *Stacionér vagy változatlan típus.* Egy elméleti korösszetétel, amelyben a születések száma változatlan, s ugyancsak változatlan továbbélési rend mellett meg-

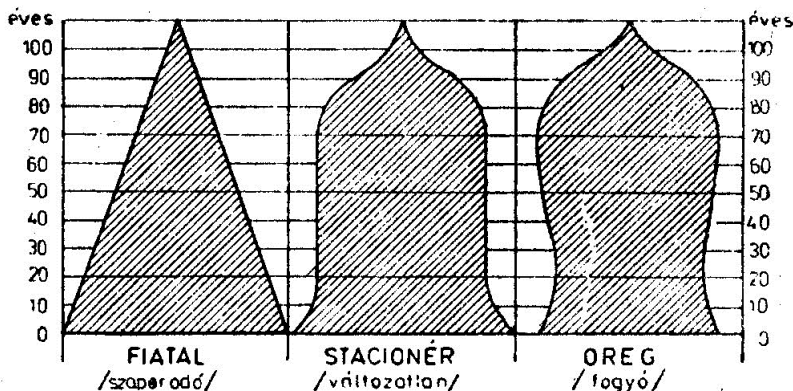
A bemutatott korpiramisból kitűnik, hogy Kalotaszeg népességének kor szerinti összetétele, ha eltekintünk a 15—29 éves korcsoportban a vándorlás miatt keletkezett, a 45—49 éves korcsoportban pedig a második világháború okozta behorpadástól, lényegében a szaporodó típushoz sorolható. Jól kivehető azonban a propagatív korosztályok csökkenése következtében beálló születéscsökkenés is, vagyis az a tény, hogy a 0—4 évesek korcsoportjához tartozók száma kisebb, mint az 5—9 éves korcsoportéhoz tartozóké, s ez kisebb, mint a 10—14 éveseké. Amennyiben a születések tovább fognak csökkeni a propagatív korosztályok csökkenése, valamint a termékenység csökkenése következtében, a vidék népességének korösszetétele az öregedő vagy fogyó népesség képét ölti fel.

A korösszetétel mérésének legfontosabb s egyben legkézzelfoghatóbb mutatószáma a népességnek a három nagy korcsoport (0—14, 15—59, 60 éves és idősebb) szerinti százalékos megoszlása. Ez egyben a népesség demo-ökonómiai vizsgálatának is alapmutatója, hiszen lényegében a termelő népességet hasonlítja össze a nem termelő népességgel. Ez a mutatószám az országos átlaggal összehasonlítva a következő képet adja:

	Vizsgált terület	Országos átlag
0—14 év között	23,7	26,0
15—59 év között	62,2	61,7
60 évesek és idősebbek	14,1	12,3

A vizsgált területen a gyermekkorúak (0—14 évesek) aránya alacsonyabb az országos átlagnál. Ez sajnálatos módon a vizsgált terület alacsonyabb születési arányszámainak a következménye. A felnőttkorúak (15—59 évesek) aránya a vizsgált területen az országos átlagnál valamivel magasabb. Az öregkorúak (60 évesek és idősebbek) korcsoportjának aránya meghaladja az országos átlagot. Ez azt bizonyítja, hogy a vizsgált terület népességének *demográfiai öregedési* folyamata az országosénál előrehaladottabb.³⁹

egyezik a meghaltak számával. Ebben az esetben a korösszetételt a továbbélési rend szabja meg. A stacionér népességben az egyes nem és kor szerinti csoportok változatlanok, a szaporodás értéke = 0.

³⁹ A demográfiai öregedésen az öregkorúak arányának növekedését értjük, amelynek több oka van:

— A *születések csökkenése*, egy korábbi szinthez viszonyított esése, amely csökkenti a fiatal korcsoport számát és arányát; ennek következtében nő az öreg-

Kalotaszeg népessége az országosénál előrehaladottabb demográfiai öregedést mutat, s ennek legfőbb oka a *vándormozgalomban* keresendő. Amint láttuk, a vándormozgalomban a fiatalok, munkabíró lakosság vesz részt, s így ez a mozgalom közvetlenül is elvezet a népesség öregedéséhez. Emellett, mivel a propagatív korosztályokat érinti, a születések csökkenését is befolyásolja, s így közvetetten is meggyorsítja a népesség öregedési folyamatát.

A népesség és a gazdaság közötti viszony vizsgálata szempontjából a korpiramis vizsgálata mellett nagy jelentősége van az *1000 munkabíró korúra jutó improduktív korú személyek számát* jelző mutatónak is. Ez lényegében a termelő lakosságot viszonyítja a kimondottan fogyasztó lakossághoz, s azt a „terhet” fejezi ki, amelyet egy munkabíró személy a gyermekek és az öregkorúak eltartása érdekében a vállán hord. A teher nagyságát tekintve teljesen mindegy, hogy ezt a munkabíró személy közvetlenül vagy közvetve, részben társadalmi ellátás, részben családi gondoskodás formájában viseli.

A gyermekeknek és az öregeknek a munkabíró vagy a produktív korban levő személyekhez viszonyított arányát a demográfiai irodalom „*eltartottsági teher*”-nek vagy „*eltartottsági viszony*”-nak nevezi, s rendszerint ezrelékben fejezi ki.

Az eltartottsági teher a népesség kortagozódása mellett attól is függ, hogy melyik életévre tesszük a munkabíró kor alsó határát (15 vagy 20 éves korra), illetve felső határát (60 vagy 65 éves korra). A tanul-

korúak aránya. A népesség demográfiai öregedésében ennek a tényezőnek jelentős szerepe volt. A születések csökkenése következtében beállott öregedést a „*korpiramis alapján keresztül*” bekövetkezett öregedésnek nevezzük.

— A *halandóság csökkenésének és a várható átlagos élettartam emelkedésének* hatása a népesség öregedési folyamatára nem egészen egyértelmű. Ugyanis *a népességet fiatalíthatja is*. Ennek a látszólag paradox megállapításnak az a magyarázata, hogy az általános halandósági viszonyok javulása bekövetkezhet a csecsemő- és a gyermekhalandóság csökkenése következtében is. Ez pedig azzal jár együtt, hogy egy előző korszakhoz képest a csecsemőknek és a gyermekeknek egyre nagyobb hányada marad életben. Ilyen körülmények között az általános halandóság csökkenése megnöveli a fiatalok népesség össznépességben arányát.

— A halandóság csökkenése azonban *elősegítheti a népesség öregedését* is. Az általános halandóság alakulásában ugyanis az öregkorúak halandóságának is jelentős része van. Az öregkorúak korszpecifikus halandóságának csökkenése pedig a népesség öregedésének az irányában hat. Ha tehát a születési arányszám nem növekszik és a halandóság fiatalok összetevői lényegesen nem javulnak, az öregkorúak halandóságának csökkenése nemcsak az öregkorúak számát, hanem az össznépességben belüli arányát is megnöveli, s ezzel a népesség demográfiai öregedéséhez vezet. Az így bekövetkezett öregedést a demográfusok „*a korpiramis csúcsán keresztül*” bekövetkezett öregedésnek nevezik.

Roland Presat *A demográfiai elemzés* című könyvében, a népesség öregedésének folyamatát vizsgálva, a következőket állapította meg: „A halandóság csökkenése lényegében minden életkorban visszanyert emberi életben konkretizálódik, s így normális körülmények között végeredményben *a korpiramis duzzadását* eredményezte, *anélkül, hogy az életkorok szerinti megoszlást módosította volna*.”

Napjainkban a születések csökkenése az, amely a népesség öregedését világviszonylatban meghatározza, vagyis az öreg személyek aránya az össznépességben belül azért emelkedett, mert a fiatalabbak kevesebben lettek. Az ment végbe, amit *a korpiramis alapján keresztül bekövetkezett öregedésnek* nevezünk, ugyanakkor *a jövőben várható [...] a korpiramis csúcsán keresztüli öregedés*” Roland Presat: *Analiza demografică*. 230. lap).

mányi idő meghosszabbodása, illetve a tíosztályos általános iskola kötelezővé tétele hazánkban felemelte a munkába állás alsó határát. A várható élettartam növekedése pedig ugyanakkor az ember *aktív élettartamának* meghosszabbodását is eredményezi. Pontosán meghatározni tehát a produktív kor alsó, illetve felső határát nemigen lehet. A demográfiai irodalom ezért az emberi életkorokat leggyakrabban biológiai alapon osztja fel: gyermekkorra (0—14 évig), munkabíró korra (15—59 évig), öregkorra (60 éven felül). A hazai demográfiai irodalom is ezt az életkorcsoportosítást használja, amikor az eltartottsági viszonyt megállapítja.

Az említett korcsoportosítás szerint az eltartottsági teher Kalotaszegen (1966-ban) a következőképpen alakult:

	Kalotaszeg		Országos átlag	
	szám	%	szám	%
Eltartottsági viszony, amelyből	608	100,0	621	100,0
Gyermek	380	62,5	422	68,0
Öreg	228	37,5	199	32,0

Az eltartottsági teher tehát országos viszonylatban meghaladta az általunk vizsgált területét. A munkaképes lakosságra nehezedő teher szempontjából azonban nem mindegy, hogy ez a teher hogyan oszlik meg az öregek, illetve a fiatalok között. Az ide vonatkozó irodalom megállapítja, hogy a gyermekek szükséglete és fogyasztása alacsonyabb az időskorúakénál.⁴⁰ Amennyiben elfogadjuk azokat a feltevéseket, melyek szerint a gyermekek fogyasztása a felnőttekének mintegy kétharmadát teszi ki, úgy már az országos viszonylatban számított eltartottsági teher kedvezőbb a kalotaszegienél. Általában a fiatalabb, illetve a fiatalodó népességben az eltartottsági teher alacsonyabb. Az „optimális” népességet meghatározó növekedési ütemek megállapításánál a fenti törvényszerűséget is figyelembe szokták venni.

Kalotaszeg népességének nemek szerinti megoszlása az 1966. március 15-i népszámlálás adatai alapján a következő volt:

	Szám	%
Összlakosság	91 236	100,0
Férfiak	44 964	49,28
Nők	46 272	50,72

Megállapítható tehát, hogy a vizsgált területen a nők száma meghaladja a férfiakét. 1000 nőre 971 férfi jut, valamivel több az országos

⁴⁰ Bourgeois Pichat francia demográfus kimutatta, hogy a gyermekek és a 20 éven aluli fiatalok átlagos fogyasztási szükségletei a felnőttekének kétharmadát teszik ki.

Az oxfordi skála szerint, ha a férfi családfő fogyasztását 1 fogyasztási egységnek vesszük (FE), a többi felnőtteké 0,7 FE, a 15 éven aluli gyermekeké viszont 0,5 FE.

átlagnál, amely mindössze 959 volt. A nemek aránya korcsoportonként a következőképpen alakult:

A férfiaknak a nőkhez viszonyított aránya

0—4 éves korcsoportban	1,069
5—9	„ 1,064
10—14	„ 1,050
15—19	„ 0,917
20—24	„ 0,972
25—29	„ 0,985
30—34	„ 0,985
35—39	„ 0,992
40—44	„ 0,969
45—49	„ 0,944
50—54	„ 0,923
55—59	„ 0,985
60—64	„ 0,977
65 és idősebb	„ 0,807

Amint a táblázatból kitűnik, a nemek aránya az egyes korcsoportokban különböző. A 0—14 év közötti korcsoportban még férfitöbbséget tapasztalhatók. Ez azzal magyarázható, hogy a nemek születéskori aránya nem egyenlő. Az újszülöttek között több a fiú, mint a leány. Országos viszonylatban (1953—1973 között) az újszülöttek fiúaránya 51,3—51,7% között ingadozott, azaz ezer leányszülöttre 1052—1070 fiúszülött jutott.

Annak ellenére, hogy a gyermekkorúaknál férfitöbbséget jelentkezik, a népesség egészét vizsgálva a nők többlete állapítható meg. Ennek magyarázata elsősorban az, hogy a két nem halandósága eltérően alakult. A nők halandósága mondhatni minden életkorban kedvezőbb volt a férfiakénál. A férfiak és a nők halandóságának különbözősége abban is megnyilvánul, hogy azonos számú leányszülött közül sokkal többen érnek meg bizonyos meghatározott életkort, mint a fiúszülöttek közül. Az 1969—1972 évi országos halandósági táblázat adatai szerint például 100 000 leányszülöttből 89 368 megéri az 50., 35 441 pedig a 80. életévet, míg ugyanannyi férfiból ezt az életkort csak 87 205, illetve 30 055.⁴¹

Kalotaszeg területén a népesség nemek szerinti megoszlásának alakulásába egy másik tényező is beleszólt, mégpedig a vándormozgalom. Az elvándorlók közül a vizsgált időszakban a férfiak jelentős többségben voltak, s emiatt már a 15—19 és 20—24 évesek korcsoportjában női többséget alakult ki, amikor országos viszonylatban a női többséget 1966-ban csak a 39 éves kortól kezdődött.

A női többséget kor szerinti alakulását módosította továbbá a második világháborúban — a 45—54 évesek korcsoportjában — megmutatkozó magasabb férfigalandság.

⁴¹ I. Hristache: *Speranța medie de viață a populației RS România 1969—1972*. Revista de statistică, 1974. 2. szám. 52. lap.

A népesség nem és kor szerinti összetételének községenkénti és falvankénti sajátosságai

A vizsgált terület községeinek és falvainak nem és kor szerinti összetétele nem egységes. S ezen nem csodálkozhatunk, hiszen — amint láttuk — a bemutatott népmozgalmi jelenségeknek községenként és falvanként is más és más volt az intenzitásuk s egyes esetekben irányuk is.

A fenti megállapítás szemléltetésére ragadjunk ki néhány települést, és vizsgáljuk meg ezek lakosságának nem és kor szerinti összetételét.

Korcsoport	Vizsgált terület			Bánffyhunyard város			Gyalu község			Nagykapus község		
	Össz.	F	N	Össz.	F	N	Össz.	F	N	Össz.	F	N
0—14	23,7	51,5	48,5	22,4	52,5	47,5	26,0	52,2	47,8	21,9	46,1	53,9
15—59	62,2	49,1	50,9	65,3	49,6	50,4	63,0	51,7	48,3	63,2	51,5	48,5
60 és idősebb	14,1	46,3	53,7	12,3	44,0	46,0	11,0	45,7	54,3	14,9	53,6	46,4
Összesen	100,0	49,3	50,7	100,0	49,5	„50,	100,0	51,3	48,7	100,0	50,6	49,4

Korcsoport	Körösfő község			Inaktelke falu			Egeresgyártelep			Bogártelke falu		
	Össz.	F	N	Össz.	F	N	Össz.	F	N	Össz.	F	N
0—14	21,8	52,7	47,3	17,5	55,6	44,4	24,6	50,2	49,8	22,0	52,3	47,7
15—59	62,9	46,7	53,3	61,7	48,2	51,8	65,2	50,9	49,1	60,6	48,5	51,5
60 és idősebb	15,3	43,0	47,0	20,8	42,6	47,3	5,2	41,8	58,2	17,4	44,7	55,4
Összesen	100,0	47,5	52,5	100,0	48,3	51,7	100,0	50,2	49,8	100,0	48,6	51,4

Mindenekelőtt *Egeresgyártelep* sajátos korösszetételével foglalkozunk. Szembetűnő az öregek alacsony (5,2%-os), valamint a gyermekek és a felnőttek (munkabíró lakosság) viszonylag magas aránya. Ez a sajátosság — a mind az ország, mind a vizsgált terület arányszámaitól való szembeötlő eltérés — azzal magyarázható, hogy a falu a két világháború közötti időszakban, a gipszgyár létesítésével és munkásainak letelepítésével keletkezett. Mint önálló helység először az 1956-os népszámlálás alkalmával szerepel. Azóta is igen számottevő tényező a lakosság növekedésében a bevándorlás. A települők túlnyomó többsége a fiatalkorú munkabíró lakossághoz tartozott. Keletkezésének időszakában hiányoztak az idősek, a 60 éven felüliek, ez a korcsoport csak a letelepültek és a bevándorlók megöregedése során jelenik meg. Olyan demográfiai sajátosság ez, amely minden új helységben megtalálható, sőt ott is jelentkezik, ahol rövid idő alatt a bevándorlás következtében erőteljesen megnövekedett a népesség.

Bánffyhunyardon, a vizsgált terület egyedüli városában a munkabíró lakosság aránya ugyancsak meghaladja a területi és az országos átlagot, s ugyanakkor a gyermekek és az öregek aránya alacsonyabb az említett átlagos arányszámoknál.

E jelenség részletesebb vizsgálata során kiderült, hogy a 15—19 évesek korcsoportja mintegy 400—450 fővel haladja meg az előző (10—14 évesek) és a következő (20—24 évesek) korcsoportok létszámát. A város-

ba tehát mintegy 400—450 fiatal (15—19 éves) vándorolt be, következésképpen ez a korcsoport felduzzadt. A magyarázatot az 1966. március 15-i népszámlálás módszerében találjuk meg; ez a népszámlálás ugyanis a helységek állandó lakosának tekintette „azokat a személyeket, akik 6 hónapnál hosszabb ideje a helységben laktak (még akkor is, ha a lakóhelyváltoztatás formáságainak nem tettek eleget), továbbá azokat a személyeket, akik a helységbe jöttek mint végleges alkalmazottak (függetlenül tartózkodási idejüktől), *azokat a tanulókat és diákokat, akik tanulmányaik folytatása végett jöttek a helységbe* [kiemelés tőlem — K.H.S.], valamint azokat a személyeket is, akik nem tudtak állandó lakhelyükül más helységet megjelölni.”⁴²

Bánffyhyunad Kolozs megye nyugati vidékének, s általában a Sebes-Körös vízgyűjtőjének legfőbb iskolaközpontja, tanulmányai folytatása végett tehát nagyon sok ifjú tartózkodik állandóan a városban. Ezeket az 1966-os népszámlálás is itt találta.

Gyalu községben a népesség kor szerinti szerkezete a fiatal szaporodó típus jellegzetes formáját mutatja. Az öregek aránya alacsonyabb, mint a kalotaszegi és az országos átlag. Ugyanakkor a gyermekek arányszáma magasabb az országos és a kalotaszegi átlagnál. A vizsgált terület községei között itt volt a legmagasabb a születési arányszám (26‰ felett), míg a lakosság elvándorlása ebből a községből csekély volt.

Ami a többi bemutatott községet és falut illeti, az öregedési folyamat mindenütt előrehaladottabb a vizsgált övezet átlagos szintjénél. Ennek okát a születési arányszám alacsonyabb voltában találjuk meg. A folyamat *a legelőrehaladottabb Inaktelkén*. Itt a 60 éven felüliek aránya már 1966-ban meghaladta a 20%-ot, a gyermekek aránya pedig mindössze 17,5% volt. A falu lakosságának 1966. évi korpiramisa a következő képet mutatja:

A bemutatott korpiramissal kapcsolatosan a következőkre hívjuk fel az olvasó figyelmét:

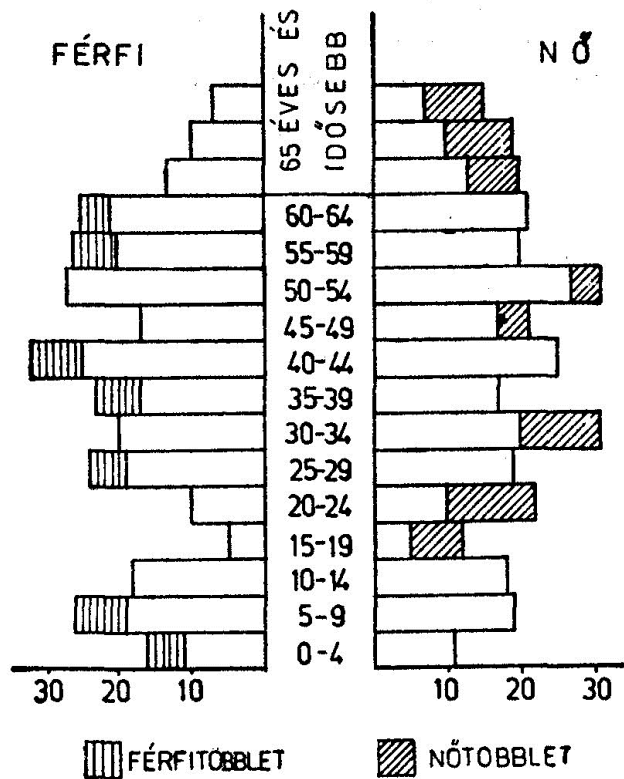
A 60—64 éves korcsoport létszáma 70%-kal nagyobb, mint a 0—4 évesek korcsoportjáié.

A legnagyobb létszámú a 40—44 évesek és az 50—54 évesek korcsoportja, vagyis az 1922—1926 és az 1912—1916 között született évjáratoké. Ez a jelenség az akkori évjáratok magasabb születési arányszámával függ össze, s nem cáfolja ezt az 1917—1921 között született évjáratok (45—49 évesek) alacsonyabb száma, ugyanis innen kerültek ki a legnagyobb számban a második világháború áldozatai. E korcsoportnál ezért női többlet is jelentkezik.

A grafikonból *a piramis aljához közeledve jól kivehető a népességnek korcsoportonkénti csökkenése*. A korpiramis tehát nem felfelé, hanem lefelé haladva keskenyedik.

Még egy szembetűnő behorpadás látható ezen a korpiramison, és pedig a 15—19 évesek és a 20—24 évesek korcsoportjainál. Ezeknél a korcsoportoknál is jelentkezik a női többlet. Ez a jelenség a Bánffyhyunadon kimutatott és elemzett kidudorodásnak az ellenkezője. A

⁴² *Recensământul populației și locuințelor din 15 martie 1966*. Regiunea Cluj. Vol. I. Populația. Direcția Centrală de Statistică. 1968. XI. lap.

Inaktelke lakosságának 1966 évi korpíramisa

népszámlálás időpontjában ugyanis sokan voltak távol a faluból tanulmányaik folytatása végett.

A falu lakosságának öregedési folyamata 1966—1976 között fokozódott, csökkent a gyermekek és növekedett az öregek aránya, amint azt az alábbi táblázat százalékban kifejezett adatai bizonyítják.

Korcsoport	1966	1976
0—14 évesek	17,5	17,0
15—59 évesek	61,7	61,8
60 évesek és idősebbek	20,8	21,2
Összesen	100,0	100,0

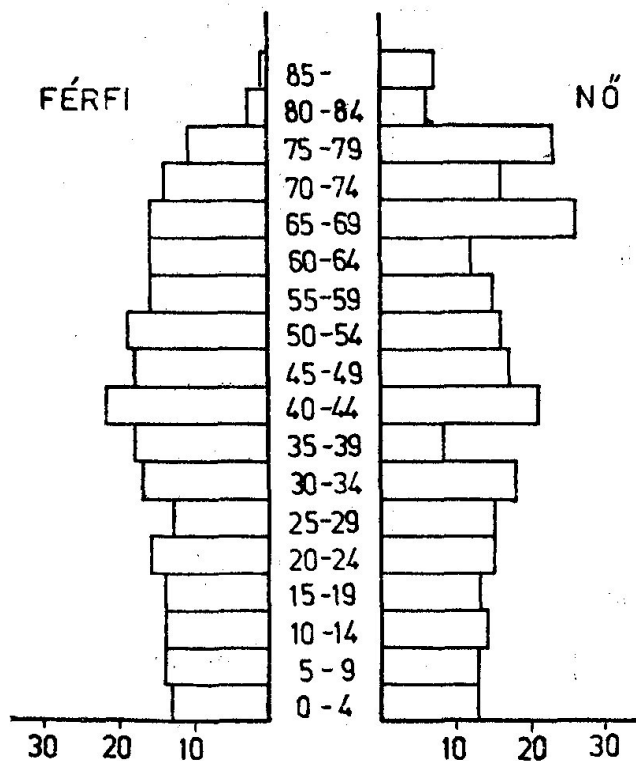
Amint láttuk, 1966 és 1976 között, tehát egy elég rövid idő alatt, lényeges változások mentek végbe a falu lakosságának kor szerinti összetételében, amelyek elmélyítették a falu öregedési folyamatát. Következésképpen tanulságosnak mutatkozik előrevetíteni a falu népességének alakulását, feltételezve, hogy:

a születések száma, pontosabban a propagatív korú nők termékenysége az előrevetítés időszakában nem fog változni, azaz a jelenlegi szinten marad;

a halandóság ugyancsak a jelenlegi szinten fog állni, tehát se nem javul, se nem romlik;

a vándormozgalom nem fogja befolyásolni a falu népességének számát és nemenkénti, valamint kor szerinti szerkezetét. A falut tehát egy zárt népességként fogjuk fel.

A fentieket feltételezve, az alkotóelem, más néven a komponens módszer segítségével kivetítettük a falu népességének alakulását egészen 2000-ig. Az eredményt az alábbi korpíramis mutatja:

Inaktelke lakosságának előrevetített korpíramisa 2000-ben

Az előrejelzés szerint a falu lakossága 1976 és 2000 között 13,5%-kal fog csökkenni. Ugyanakkor megváltozik a lakosság korszerkezeti összetétele, amelyet (százalékban) az alábbi táblázat szemléltet:

Korcsoport	1966	1976	2000
0—14 évesek	17,5	17,0	15,9
15—59 évesek	61,7	61,8	56,8
60 évesek és idősebbek	20,8	21,2	27,3
Összesen	100,0	100,0	100,0

Mindenekelőtt le kell szögeznünk, hogy a falu lakosságának öregezési folyamata erőteljesen előre fog haladni. A 60 évesek és idősebbek aránya az összlakosságon belül 21,2%-ról 27,3%-ra nő. Következésképpen növekedni fog az a teher, melyet a munkabíró népesség a vállain hord majd, főleg az öregek eltartása érdekében.

Megfigyelhető továbbá, hogy 2000-ig — a fentebb ismertetett feltételek között — már nemcsak a gyermekek számaránya, hanem a munkabíró lakosság számaránya is csökkenni fog 61,8%-ról 56,8%-ra. Így az egy munkabíró személyre jutó teher még nagyobb lesz.

Az 1000 munkabíró személyre jutó gyermekek és öregek száma előreláthatólag a következőképpen alakul:

Korcsoport	1976	2000
0—14	275	280
60 évesek és idősebbek	343	480
Összesen	618	760

Az adatokból kiderül, hogy az eltartottak terhe 25 év alatt több mint 22%-kal fog növekedni.

Milyen következtetés adódik az eltartottsági tehernek ebből az emelkedéséből?

A bemutatott születéskorlátozás valaha azért jött létre, hogy növekedjék a családon belül az egy családtagra jutó jövedelem. Változatlan jövedelem mellett ugyanis annál nagyobb volt az egy családtagra jutó rész, minél kevesebb volt a gyermek. A születéskorlátozás kezdeti időszakában ez így meg is valósult. De mi a távolabbi következmény?

1976 és 2000 között a falu népessége már olyan periódusba fog kerülni — s ez igen jól kiolvasható az adatokból —, hogy éppen a születéskorlátozás miatt *a faluban megnövekszik az eltartottsági teher, s így a születéskorlátozás az életszínvonal csökkenésének irányában joghatni*. Íme hogyan váltja ki egy nem megfontolt, nem meggondolt, csak pillanatnyi célt figyelembe vevő demográfiai magatartás 75 év leforgása alatt épp a kívánttal ellenkező hatást.